ŽIVLJENJSKA POT

Slovenski pisatelj Prežihov Voranc se je rodil 10. avgusta 1893, v družini Kuharjevih, v Podgori nad Kotljami na Koroškem. Njegovo pravo ime je Lovro Kuhar. Bolj znan nam je s pisateljskim imenom starodavnega zvena oziroma z imenom domačije pri Prežihu, kjer je začel pisati kot Prežihov Voranc. Izviral je iz revne kmečke družine, saj so Kuharjevi živeli v veliki stiski in siromaštvu. Kot najemniki so se prva leta po Lovrovem rojstvu, brez strehe nad glavo selili iz kmetije na kmetijo.

Kotlje - pisateljeva rojstna vas

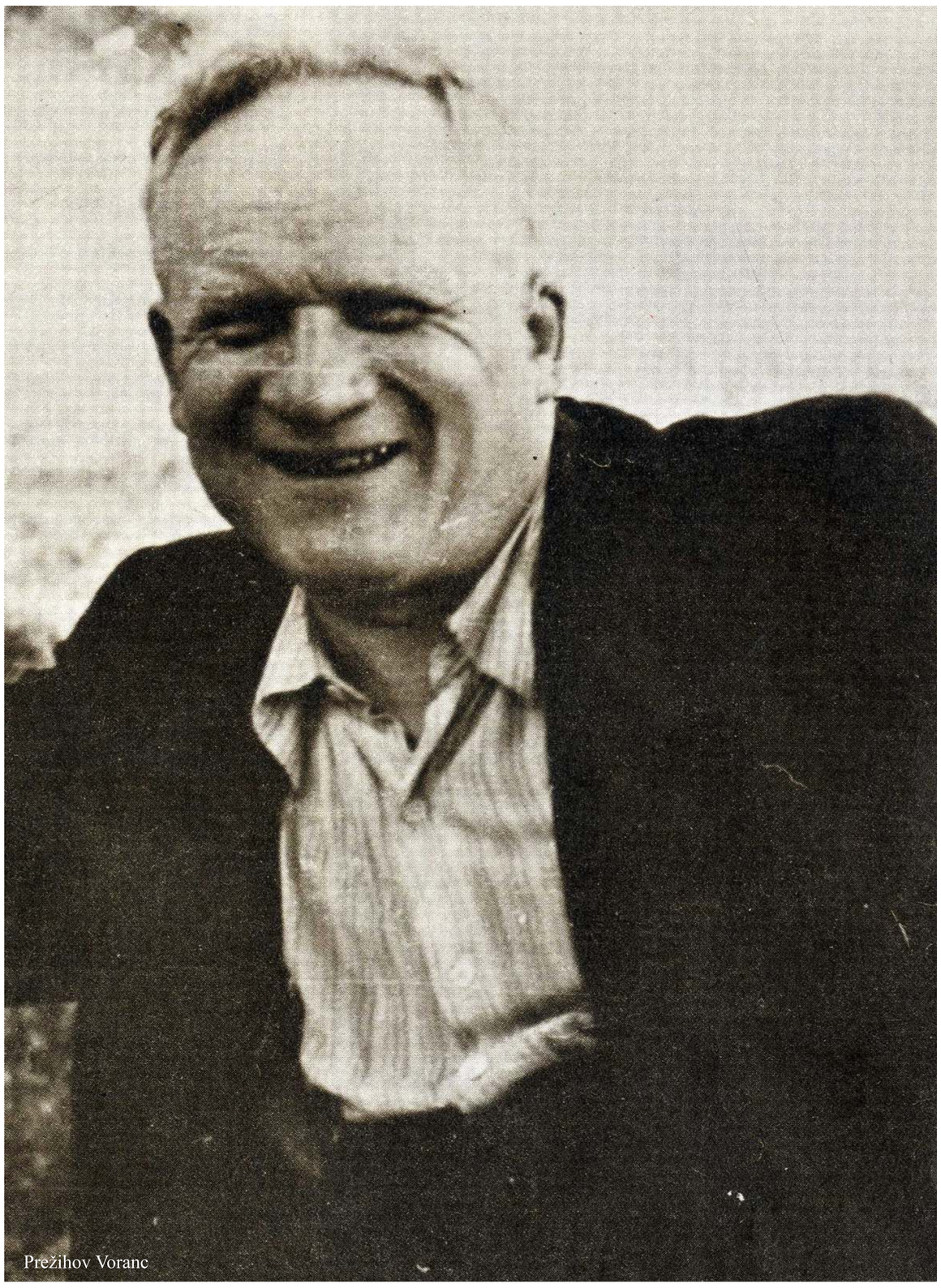
Prežihov Voranc

Voančeva rojstna Kotnikova bajta

Napis na pročelju rojstne hiše

Leta 1900 so se preselili na Preški vrh. Na posestvu Prežih so bili Kuharji najemniki med letoma 1900 in 1911. Po dobrih desetih letih najemništva je oče prihranil toliko, da je lahko kupil del posestva, kupili so spodnji del Prežihovega grunta - Prežihovo bajto (lesena kajžarska koča) in se tako ustalili. Tako so Kuharji postali sami svoji gospodarji.

Prežihovo - stara hiša

Dvojezično osnovno šolo je končal v Kotljah. V šoli Voranc ni imel težav, bil je dober učenec, a se mu šola ni prikupila. Že kot mladenič je pisal črtice, krajše zgodbe, ki so se dogajale v domačih krajih in mu jih je pripovedovala mati. Pošiljal jih je glasilom, revijam v katerih so bile potem tudi objavljene. Obiskoval je tudi zadružno šolo v Ljubljani in na Dunaju.

Doživel in preživel je prvo in drugo svetovno vojno. Med prvo svetovno vojno je pobegnil iz avstroogrske vojske na italijansko stran in bil potem do konca vojne v raznih ujetniških taboriščih. Leta 1919, po vojni, se je vrnil domov, sprva delal kot tesar in dninarn nato je dobil zaposlitev kot uradnik v jeklarni. Marca leta 1924 se je poročil z Marijo - Micko Šisernik, domačinko iz bližine Prežihove bajte. Že pred poroko se je rodila hči Vida (1923), po njej pa Mojca (1925). Tridesetleten je izdal prvo knjigo Povesti, ki pa ni naletela na pozitiven odmev v javnosti. To mu je skoraj vzelo pogum in ustvarjalni polet. Veliko bolj se je posvetil političnemu delu. Zaradi delovanja v komunističnem gibanju je moral leta 1930 v tujino. Živel je na Dunaju in Parizu ter potoval po Evropi. Domov ni smel, ker bi bil takoj aretiran. V emigraciji je še vedno pisal in svojo prozo objavljal v reviji Sodobnost, kot preganjani pisatelj se je podpisoval s psevdonimom Prežihov Voranc. V letih pred drugo svetovno vojno je objavil tudi več knjig. Razvijal se je kot revolucionar in pisatelj. Leta 1939 se je skrivaj vrnil v domovino in ilegalno - revolucionarno deloval. Med drugo svetovno vojno je bil zaprt v italijanskih in nemških zaporih, pa tudi v koncentracijskem taborišču. Leta 1945 se je po petnajstih letih vrnil v Kotlje in se z družino in materjo naselil na Prežihovem vrhu – v nekdanji Časovi hiši, kjer je začel kmetovati in počasi urejati svojo literarno bero.

Prežihova bajta je edini pravi dom Kuharjeve družine. Voranc je v tej hiši živel od svojega 19. do 29. leta. Kot je bilo takrat v navadi, so se po domačiji »Pri Prežihu« poimenovali Kuharjevi, ki so bili lastniki hiše, ki so tu živeli. Lovro pa je ime po domačiji kasneje vzel tudi za svoje pisateljsko ime.

Preški vrh

Leta 1913 je železarniški uradnik, domačin Čas, kupil Prežihov grunt in je nedaleč od stare kmečke hiše zgradil novo hišo. Cel grunt je po osvoboditvi postal splošno ljudsko premoženje, dan v dosmrtno uživanje Vorancu in njegovi ženi.

Vključil se je v obnovo domače doline. Pomagal je pri ustanavljanju kulturnih in gospodarskih ustanov, zavzemal se je za pravilno uveljavitev agrarne reforme, uredil in izdal je kar je napisal, a zaradi bolezni ni mogel več uresničiti večjih pisateljskih načrtov. Po vojni je bil zelo razočaran nad novo oblastjo. Umrl je 18. februarja 1950 v Mariboru, zaradi posledic trpljenja v taborišču. Bil je psihično strt. Pokopan pa je v domačih Kotljah.

DRUŽINA KUHAR - PREŽIH

Kuharji so bili spoštovana družina. Ko so odkupili Prežihovo bajto na Preškem vrhu, so postali sami svoji gospodarji. Dobili so svoj dom in prijelo se jih je ime po domačiji, kot je bilo takrat v običaju. Vorančeva družina je bila zelo odvisna od gospodarskih in političnih razmer na Koroškem ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Kuharjevi so se vsi zavzemali za Koroško in širši slovenski kulturni prostor. Bili so zelo povezana družina. Voranc se je ves čas, kadar je le mogel, s pismi oglašal domačim in se rad vračal domov na Prežihov vrh.

Oče Ivan Kuhar je bil kmet z dušo in srcem. Vorancu je zgodaj zaupal vsa važna dela v hlevu. Kot prvorojenec je moral Voranc služiti denar za preživljanje s tesarjenjem. Bil je zelo bister mož, ki se je v mladosti sam učil brati in pisati, kasneje pa se je izobraževal z lastnimi življenjskimi izkušnjami in rednim branjem koroškega tednika Mira in knjig Mohorjeve družbe. Oče ga je zgodaj seznanjal in ga politično spodbujal. Poleg trdega in neomajno poštenega značaja mu je oče dal predvsem ljubezen do vsega slovenskega in narodnostni ponos. Bil je zelo zrel in gospodaren mož. Pisateljev oče in oba strica so bili vsi dejavni v slovenski stranki (Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem).

Mati Marjeta (rojena Krautberger) je bila skrbna in dobra ženska in mati. Sama je hodila v šole le malo časa, a je vsak prosti trenutek namenila za branje časopisov in knjig. Svojo veliko željo po branju je prenašala tudi na svoje otroke, zlasti na Voranca, ki ga je izmed vseh imela najraje. Bila je odlična pripovedovalka ljudskega izročila in živa kronika hotuljske soseske ter bližnje okolice za nekaj rodov nazaj. Ob materinih pripovedih se je izoblikoval Vorančev pripovedniški dar, tu je dobil snovi za svoja književna oblikovanja, iz katerih je črpal vse življenje. »Če nje ne bi bilo, bi ne postal pisatelj.«

Oče Ivan Kuhar

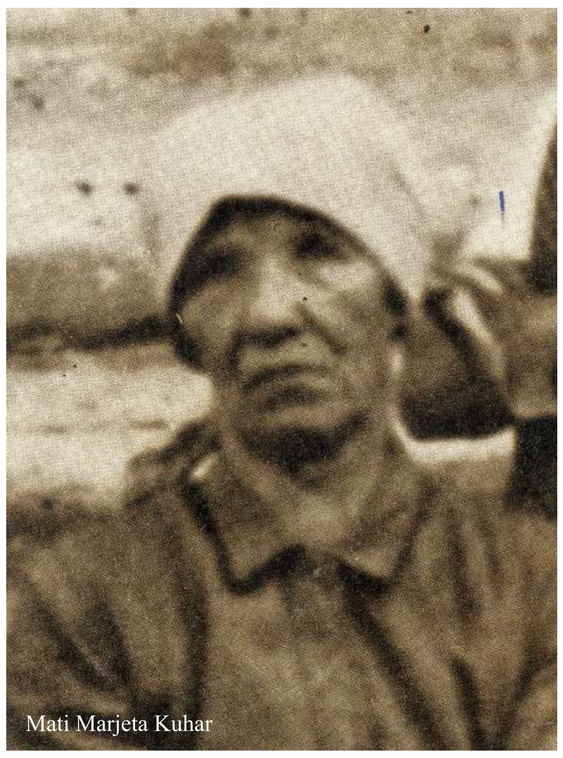
Mati Marjeta Kuhar

Oče in mati pred Prežihovo bajto

Brat Lojz

Ko sta se Ivan Kuhar in Marjeta Krautberger poročila sta bila najprej pri Toneju, potem pa sta dobila pri Kotniku svojo sobico, kjer se je rodil Voranc. Čez pol leta sta šla z majhnim otrokom na Mihelje na Preškem vrhu. Tam je bil oče gostač.

Na Preškem vrhu se je rodil ***drugi sin, Alojz Kuhar (1895-1958)***, ki je prvi od Prežihovih fantov šel v svet. Po gimnaziji v Celovcu je odšel študirat bogoslovje na Plešivec pri Gospe Sveti. Posvečen je bil julija 1918 in bil najprej duhovnik v domači fari v Črni, nato referent pri jugoslovanskem poslaništvu v Parizu, urednik Slovenca, ambasador jugoslovanske emigratske vlade v Londonu, prvi izseljenski duhovnik v Angliji in vodja tiskovnega urada za begunce v New Yorku z nikoli potešenim hrepenenjem po domačem kraju.

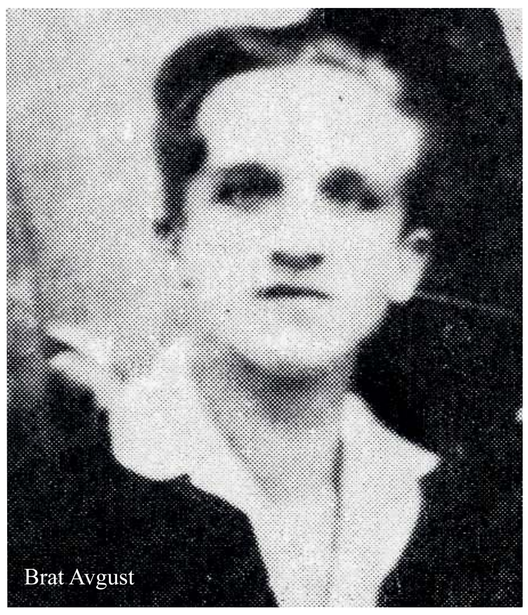
Brat Avgust

Brat Ivan

Lovro Kuhar

Leta 1895 se je družina selila na Kravperško domačijo. Na Kravperku, prastarem domu Vorančeve matere, so bili Kuharji slabi dve leti. Naslednja štiri leta, od 1896 naprej, so bili Kuharjevi grofovski najemniki pri Kogelniku v Podgori. Na Koglu se je Kuharjevima rodila ***hči Ana Kuhar (1899-1905)***, ki pa je še ne šestletna hudo zbolela in pri Prežihu umrla.
Pri prežihu sta se rodila še dva Vorančeva brata, in sicer ***Ivan Kuhar-Anza (1904-1944)*** in ***Avgust Kuhar (1906-1964)***.

Ivan Kuhar je dokončal kmetijsko šolo v Šentjurju ter zadružno šolo v Ljubljani. Ker je bil potem edina pomoč materi in očetu pri delu na bajti, je hitro osebno in politično dozorel, spoznal krivice velikosrbskega režima in se družil s socialno naprednimi ljudmi. Veljal je za razgledanega kmeta, zavednega Slovenca, gospodarja na Prežihovi bajti in pisca igre »Koroška kmečka ovset«. V vojni je bil aktivist OF, zato je bil zaprt. Še ne štiridesetletnega so umorili nemški policisti v globači pod Prežihovo bajto. ***Najmlajši Prežihov brat, Avgust Kuhar***, je po nižji gimnaziji in diplomi na elektrotehniškem odseku srednje tehniške šole v Ljubljani odšel v Francijo študirat in tam je opravil tudi žurnalistični tečaj. Služenje vojaškega roka je prekinilo njegov študij, zato se je že leta 1935 zaposlil kot tajnik in urednik Elektrotehničnega vestnika. Petnajst let je potem delal v železarni na Jesenicah, bil na daljšem študijskem potovanju po Avstriji, Češki, Poljski in Nemčiji. V Železarno Ravne je prišel kot že formiran strokovnjak in postal urednik Koroškega fužinarja, razgledov ravenskih železarjev.

Lovro je bil kot najstarejši otrok, prvorojenec, ki je bil tudi močan in krepak fant, že zgodaj vprežen v delo, imel je malo možnosti za otroško igro. Do štirinajstega leta je obiskoval vaško šolo, nato pa ga je čakalo trdo kmečko delo in delo v gozdu. Čeprav je bil nadarjen in bister učenec, ni smel nadaljevati šolanja. Je pa zelo rad bral, vse si je zapomnil in imel je veliko željo, da bi tudi kaj napisal. Tako je kot samouk začel pisati in od takrat se je ves čas, z manjšimi presledki, vztrajno posvečal pisateljevanju. Pisateljsko nam je bolj znan kot Prežihov – po Preškem vrhu in domačiji, Voranc – domača koroška oblika imena Lovrenc ali Lovro.

Stojijo prvi z leve Lovro Kuhar, prijatelj Lojz Jaš, Lovrov brat Ivan Kuhar, sedi Lovrov brat Avgust Kuhar.

PISATELJSKI ZAČETKI

Pisati je začel zelo zgodaj pod vplivom knjig oziroma branja. Na njegovo pisanje je vsekakor vplivala vzgoja, ki jo je dobil doma od svojih staršev (očeta in matere) in pa seveda šola. Šola je bila sicer nemško usmerjena, a dva od učiteljev, ki so učili Voranca v letih obiskovanja vaške šole, sta bila slovensko zavedna in sta imela na bistrega učenca velik vpliv.

Lovro je bral vse kar mu je prišlo pod roko, učil se je iz bratovih šolskih knjig, ko jih ta ni več potreboval, izposojal si je knjige pri obeh priljubljenih učiteljih, Francu Aichholzerju in Petru Močniku. Pri veroučitelju župniku Francu Štiglu, ustanovitelju hotuljske knjižnice, pa si je izposojal tudi izvode Ljubljanskega zvona ter Doma in sveta. Bral je ob prostem času, ki ga je bilo malo, na paši, pri delu … Ker je bil najstarejši otrok pri hiši, je bil, čeprav bister in nadarjen učenec, najbolj primeren za pomoč v domačem gospodarstvu. To je bil hud udarec zanj, vendar ni odnehal, izobraževal se je sam. Vorančevo najbolj pogosto in vedno dosegljivo branje so bile slovenske povesti iz Mohorjanske zbirke, Slovenske večernice v očetovi knjižnici, koroški tednik Mir in družinski mesečnik Domači prijatelj, ki ga je mati prejemala iz Prage. Ob branju je sčasoma poskušal tudi sam kaj napisati. Že kot štirinajstletni pastir je napisal dolgo povest, ki pa jo je izgubil, svoj objavljeni prvenec z naslovom Smrt pijanca pa je najprej podpisal s sošolčevim imenom in zaradi tega mu je moral prepustiti tudi del prvega honorarja. Pri pisateljevanju je uporabljal različne psevdonime.

Prežihov priljubljeni učitelj Franc Aichholzer

DOMAČI PRIJATELJ.

LETNIK VI. PRAGI, 1. AVGUSTA 1909. ŠTEV. 8.

R. ROMANOV:

NOČ.

Nocoj je deževna noč
in polna nevihte in straha —
duša trepeče vsa plaha
v svojo bodočnost zroč.

Ah, da bi to srcé
tako lahkoverno ne bilo,
da svojo moč bi čutilo
in verovalo v sé!

BREZ TEBE

Brez tebe minila je moja pomlad
od obupov obtežena,
od žalosti prepreżena
v grenkobi varljivih nad.

Brez tebe moje življenje minilo bo
kakor dalja brez cest,
kakor nebo brez zvezd
sred črne noči utonilo bo.

IVAN WASTL:

PETKOV CENC.

Ves pijan je kolovratil po noči domu, pijan tako, da ni vedel ali gre domov, ali sedi še v krčmi in pije, niti ni vede več, da je on Petkov Cenc.

Že cela dva dni je presedel v gostilni med pijanci in pil kakor krava, ki že tri dni ni dobila kaplje vode na jezik. Od doma so prihajali ljudje po njega, zaporedoma, najprej žena z otrokom, njo je v pijanosti klofutnil, da je padla z otrokom vred, potem je prišla mati, vsa stara in nadložna in ga prosila na kolenih. Nemara bi bil on tedaj šel ko bi ne bilo Krištanovega Luke, ta je pil na njegov račun in je dajal Cencu potuho.

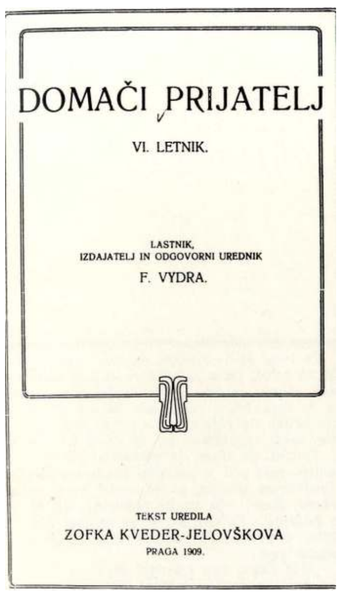
DOMAČI PRIJATELJ

VI. LETNIK.

LASTNIK,
IZDAJATELJ IN ODGOVORNI UREDNIK
F. VYDRA.

TEKST UREDILA
ZOFKA KVEDER-JELOVŠKOVA
PRAGA 1909.

dr. Franc Kotnik

Skedenj na Prežihovem, kjer je na parni, predelu, kjer hranijo slamo, imel Voranc posteljo in po stricu podedovano skrinjo s knjigami. Skrinja mu je služila za pisalno mizo.

Prva pobudnica njegovega pripovedništva, temeljni vir njegovega pisateljevanja in prvi kritik je bila vsekakor Vorančeva mati in njene pripovedi. Njegova prva literarna mentorica pa je postala pisateljica in urednica Domačega prijatelja Zofka Kvedrova, ki je takoj zaslutila njegov talent in ga začela pravilno vzpodbujati in mu svetovati. Zofka Kvedrova je posredovala zgodnjo Vorančevo pisanje v širni svet s prevodi v nemščino v zagrebškem časopisu in tudi s prevodom v hrvaščino po vojni.

Zofka Kvedrova

MIR

Glasilo koroških Slovencev

Leto XXVIII. V Celovcu, 2. januarja 1909. Štev. 1.

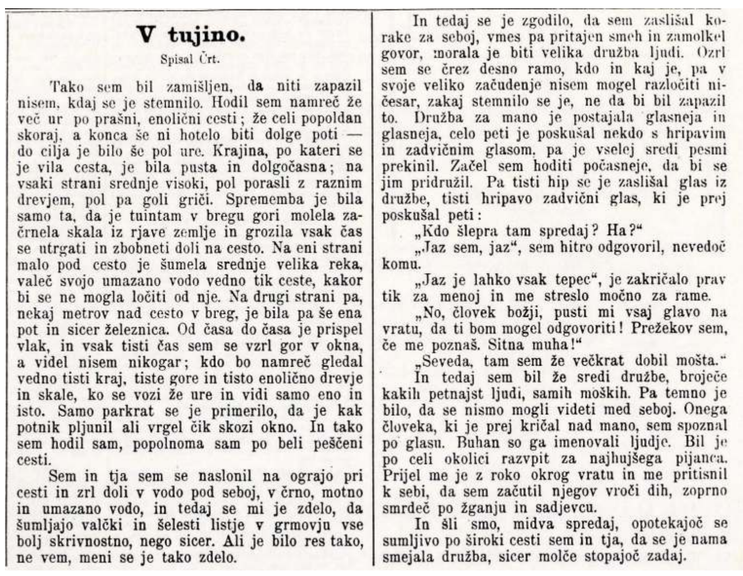
V tujino.

Spisal Črt.

Tako sem bil zamišljen, da niti zapazil nisem, kdaj se je stemnilo. Hodil sem namreč že več ur po prašni, enolični cesti; že celi popoldan skoraj, a konca še ni hotelo biti dolge poti — do cilja je bilo še pol ure. Krajina, po kateri se je vila cesta, je bila pusta in dolgočasna; na vsaki strani srednje visoki, pol porasli z raznim drevjem, pol pa goli grič. Sprememba je bila samo ta, da je tuintam v bregu gori molela začrnela skala iz rjave zemlje in grozila vsak čas se utrgati in zbobneti doli na cesto. Na eni strani malo pod cesto je šumela srednje velika reka, valeč svojo umazano vodo vedno tik ceste, kakor bi se ne mogla ločiti od nje. Na drugi strani pa, nekaj metrov nad cesto v breg, je bila pa še ena pot in sicer železnica. Od časa do časa je prispel vlak, in vsak tisti čas sem se vzrl gor v okna, a videl nisem nikogar; kdo bo namreč gledal vedno tisti kraj, tiste gore in tisto enolično drevje in skale, ko se vozi že ure in vidi samo eno in isto. Samo parkrat se je primerilo, da je kak potnik pljunil ali vrgel čik skozi okno. In tako sem hodil sam, popolnoma sam po beli peščeni cesti.

Sem in tja sem se naslonil na ograjo pri cesti in zrl doli v vodo pod seboj, v črno, motno in umazano vodo, in tedaj se mi je zdelo, da šumljajo valčki in šelesti listje v grmovju vse bolj skrivnostno, nego sicer. Ali je bilo res tako, ne vem, meni se je tako zdelo.

In tedaj se je zgodilo, da sem zaslišal korake za seboj, vmes pa pritajen smeh in zamolkel govor, morala je biti velika družba ljudi. Ozrl sem se čez desno ramo, kdo in kaj je, pa v svoje veliko začudenje nisem mogel razločiti ničesar, zakaj stemnilo se je, ne da bi bil zapazil to. Družba za mano je postajala glasneja in glasneja, celo peti je poskušal nekdo s hripavim in zadvičnim glasom, pa je vselej sredi pesmi prekinil. Začel sem hoditi počasneje, da bi se jim pridružil. Pa tisti hip se je zaslišal glas iz družbe, tisti hripavo zadvični glas, ki je prej poskušal peti:

„Kdo šlepra tam spredaj? Ha?“

„Jaz sem, jaz“, sem hitro odgovoril, nevedoč komu.

„Jaz je lahko vsak tepec“, je zakričalo prav tik za menoj in me streslo močno za rame.

„No, človek božji, pusti mi vsaj glavo na vratu, da ti bom mogel odgovoriti! Prežekov sem, če me poznaš. Sitna muha!“

„Seveda, tam sem že večkrat dobil mošta.“

In tedaj sem bil že sredi družbe, broječe kakih petnajst ljudi, samih moških. Pa temno je bilo, da se nismo mogli videti med seboj. Onega človeka, ki je prej kričal nad mano, sem spoznal po glasu. Buhan so ga imenovali ljudje. Bil je po celi okolici razvpit za najhujšega pijanca. Prijel me je z roko okrog vratu in me pritisnil k sebi, da sem začutil njegov vroči dih, zoprno smrdeč po žganju in sadjevcu.

In šli smo, midva spredaj, opotekajoč se sumljivo po široki cesti sem in tja, da se je nama smejala družba, sicer molče stopajoč zadaj.

Leta 1909 je najprej v časniku Mir izšel podlistek oziroma kratka črtica V tujino, ki jo je izdal pod psevdonimom Črt, potem pa je bila v mesečniku Domači prijatelj objavljena še njegova črtica z naslovom Petkov Cenc, ki jo je izdal spet pod psevdonimom Ivan Wastl. Jeseni 1910 je hotel ilegalno v Ameriko, z željo, da bi domačim pomagal do lastne zemlje. A ga je brezposelnost hitro prignala nazaj domov.

Drugi izmed Vorančevih mentorjev, pobudnik iz literarnih krogov, ki je pomembno vplival na njegov pisateljski razvoj, je bil Franc Kotnik, sicer daljni Prežihov sorodnik in bližnji rojak, takrat profesor na celovški gimnaziji. Od Franca Kotnika in njegovega brata si je izposojal knjige, navduševal ga je za zbiranje narodnega blaga, predvsem narodnih pesmi, in pod njegovim vplivom je začel zasledovati slovensko leposlovje. Tako je Prežih v Domačem prijatelju leta 1911 natisnil koroške narodne pregovore in reke, nekaj stihov narodnih pesmi in opis o ljudskem pesniku pa je bilo objavljeno v spisu Iz našega življenja (1912). Franc Kotnik se je zavzel za mladega Lovra in mu pomagal pri vpisu na ljubljanski zadružni tečaj, ki ga je začel obiskovati jeseni leta 1912.

S prihodom v Ljubljano je zašel v malo širše kroge in začel pisati mnogo. Imel je tudi srečo, da je spoznal urednika Antona Peska, ki je vse njegove rokopise skrbno pregledoval in kmalu spoznal, da so v tem mladem človeku skriva pisateljski talent. Ljubljana je Lovru, ki je prišel iz slovenskega obrobja, najbrž pomenila veliko zato, ker so tukaj v prvem in edinem večjem mestu govorili slovensko in to tudi mestno opravljeni ljudje. Ljubljana mu je zelo koristila. Pod vplivom ljubljanskega ozračja je nastala njegova glavna pripovedka Tadej pl. Spobijan.

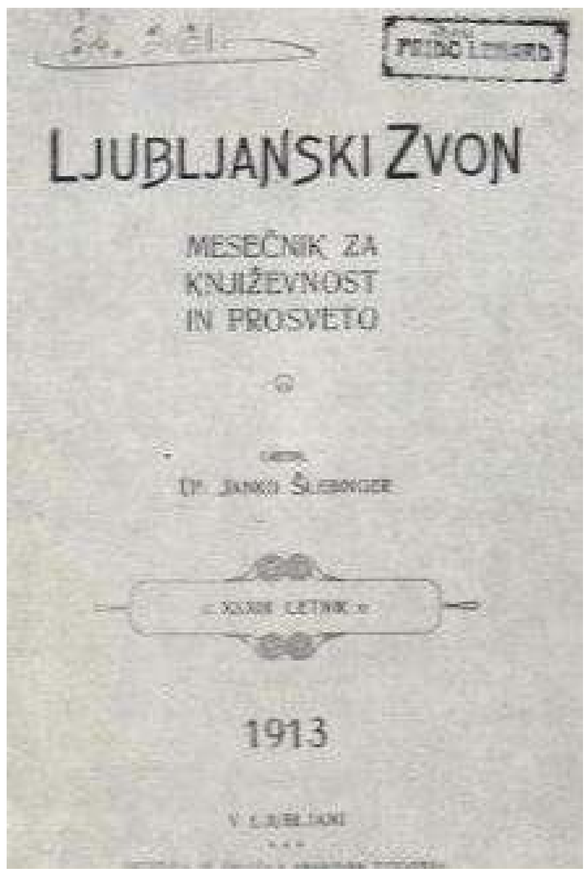
LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

1913

Ob zaključku tega ljubljanskega zadružnega tečaja je prejel Lovro ob spričevalu z odličnim uspehom še nagrado, in sicer višji tečaj kmetijskega avstrijskega zadružništva na Dunaju. Na Dunaju je ostal do pomladi leta 1914, ko je bil vpoklican k vojakom. Dunaj mu literarno, kot sam pravi, ni koristil. Kasneje je pobegnil iz vojske in bil v odsotnosti obsojen kot vojni dezerter. Dve leti je bil v italijanskem ujetništvu. Voranca so prva svetovna vojna, vojno preganjanje in ujetništva kot tudi povojne razmere v novi domovini Jugoslaviji, hudo prizadele. Ves čas pa si je prizadeval, da bi prišel kljub vojni in zatiranju, do slovenske leposlovne knjige. Leta 1919 se je vrnil domov, na Prežihovo bajto, in se zaposlil v ravenski jeklarni. Kmalu je začel delovati v delavskem gibanju, bil je aktiven partijski delavec, tajnik Svobode, delaven pri raznih strokovnih organizacijah.

Od leta 1909 do 1919 je objavljal v Domačem prijatelju, Miru, Ljubljanskem zvonu, Slovenskem ilustrovanem listu, Zarji, Ilustriranem glasniku. Piše o zemlji in lesu ter o svojem potepuškem življenju od Trsta do Celovca. Za to obdobje so značilni krajši orisi, pod vplivom Cankarja in Gorkega. Napisal pa je dve daljši noveli Baraba in Tadej pl. Spobijan, ki ju kasneje uvrsti v zbirko povesti. Iz vojnega časa je nekaj podob s fronte in ujetništva.

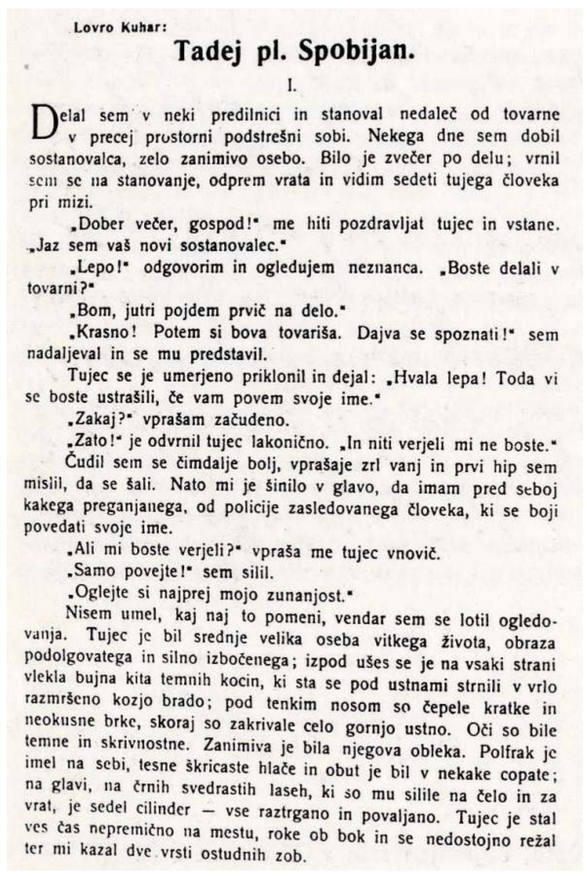
Lovro Kuhar:

Tadej pl. Spobijan.

I.

Delal sem v neki predilnici in stanoval nedaleč od tovarne v precej prostorni podstrešni sobi. Nekega dne sem dobil sostanovalca, zelo zanimivo osebo. Bilo je zvečer po delu; vrnil sem se na stanovanje, odprem vrata in vidim sedeti tujega človeka pri mizi.

„Dober večer, gospod!“ me hiti pozdravljat tujec in vstane. „Jaz sem vaš novi sostanovalec.“

„Lepo!“ odgovorim in ogledujem neznanca. „Boste delali v tovarni?“

„Bom, jutri pojdem prvič na delo.“

„Krasno! Potem si bova tovariša. Dajva se spoznati!“ sem nadaljeval in se mu predstavil.

Tujec se je umerjeno priklonil in dejal: „Hvala lepa! Toda vi se boste ustrašili, če vam povem svoje ime.“

„Zakaj?“ vprašam začudeno.

„Zato!“ je odvrnil tujec lakonično. „In niti verjeli mi ne boste.“

Čudil sem se čimdalje bolj, vprašaje zrl vanj in prvi hip sem mislil, da se šali. Nato mi je šinilo v glavo, da imam pred seboj kakega preganjanega, od policije zasledovanega človeka, ki se boji povedati svoje ime.

„Ali mi boste verjeli?“ vpraša me tujec vnovič.

„Samo povejte!“ sem silil.

„Oglejte si najprej mojo zunanjost.“

Nisem umel, kaj naj to pomeni, vendar sem se lotil ogledovanja. Tujec je bil srednje velika oseba vitkega života, obraza podolgovatega in silno izbočenega; izpod ušes se je na vsaki strani vlekla bujna kita temnih kocin, ki sta se pod ustnami strnili v vrlo razmršeno kozjo brado; pod tenkim nosom so čepele kratke in neokusne brke, skoraj so zakrivale celo gornjo ustno. Oči so bile temne in skrivnostne. Zanimiva je bila njegova obleka. Polfrak je imel na sebi, tesne škricaste hlače in obut je bil v nekake copate; na glavi, na črnih svedrastih laseh, ki so mu silile na čelo in za vrat, je sedel cilinder — vse raztrgano in povaljano. Tujec je stal ves čas nepremično na mestu, roke ob bok in se nedostojno režal ter mi kazal dve vrsti ostudnih zob.

PISATELJEVANJE IN POLITIČNO DELOVANJE

Leto 1919 je vsekakor prelomnica v Kuharjevem zasebnem in tudi literarnem delovanju. Tega leta, po koncu 1. svetovne vojne, se je vrnil domov na Prežihovo bajto. Umaknil se je v vsakdanje kmečko delo in pisateljsko snovanje. Na Koroškem so se na začetku leta 1919 bojevali za razmejitev med republiko Avstrijo in kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Teh bojev se ni udeležil. Odzval se ni niti jugoslovanskemu vpoklicu na boje ob meji. Prestani napori in huda razočaranja iz prve vojne so ga zelo potrla. V njem so dozorela spoznanja o nujnosti boja zoper družbeno krivičnost. Zaposlil se je v ravenski jeklarni. Kmalu je postal uradnik v jeklarni pri Bratovski skladnici – uradu, ki je urejal pokojninsko zavarovanje rudarjev in jeklarjev. Aktivno se je vključil v domače politično življenje in se zavzemal za preusmeritev slovenske demokracije v levo, h komunistom. Prvega maja leta 1920 je bil sprejet med člane krajevne organizacije komunistov na Ravnah, bil je tudi soustanovitelj organizacije. Tega leta so ustanovili tudi delavsko izobraževalno društvo Svoboda. Lovro Kuhar je bil soustanovitelj pa tudi zelo delaven tajnik, režiser in knjižničar tega društva. Postal je prvi krajevni poročevalec komunističnih časnikov. Svoje novice in članke o položaju v Mežiški dolini, o ubogem kmečkem proletariatu, o zapletenih narodnostnih nasprotjih na Koroškem in o plebiscitu je objavljal v Rdečem praporu.

Krefov mlin

Leto XV. Poštnina pavšalirana. V Ljubljani, 18. avgusta 1920.

RDEČI PRAPOR

GLASILO KOMUNISTIČNE STRANKE JUGOSLAVIJE.

Proletarijatu plebiscitnega ozemlja na Koroškem!

Pariška konferenca, predstavnik svetovnega kapitalizma in imperializma, je poslala k nam na Koroško nekako komisijo, da dela nekak plebiscit.

In evo danes komisije v plebiscitnih zonah A in B! S tem se je pričela prava komedija. Nacijonalistični svet koroške dežele besni. Od ene strani se vpije komisiji: »Živio«, od druge strani pa: »Heil«. Nacijonalisti na Koroškem so zbesneli, obojni, nemški in slovenski. Dolge procesije teh nacijonalistov romajo k tej komisiji, se pritožujejo, protestirajo, prosijo. Ljudstvo se razburja na shodih, potom brezvestnega časopisja, postaja nestrpno in kriči kot znorelo. Časopisi, nemški in slovenski prinašajo lepo, slovesno obrobljeni dolge, ognjevite pozdravne članke, kjer v antantinih jezikih slavijo predstavnike »pravice« in se jim prilizujejo na svoj način za naklonjenost. Komisija pa gleda na vso to komedijo, ki je ne razume in izda tu in tam kak plakat glede »tamoimenovanega« plebiscita.

Tako izgleda zdaj ta glasovalna norišnica na Koroškem!

Nas komuniste briga ta komedija le toliko, v kolikor se tiče proletarijata. In tu nas navda žalost! Danes je na Koroškem socijalizem pokopan, danes je nacijonalistična gonja omamila vse delavstvo tako, da je popolnoma pozabilo na svoje socijalno stanje in slepo drvi za nacijonalisti. Danes na Koroškem ne moreš biti pravi socijalist, ako si socijalist, moraš molčati, drugače se ti zgodi **kakor Liebknechtu v Berlinu**.

Temu je krivo izdajalsko početje vodilnih krogov v vrstah socijalne demokracije, v kateri je organiziran naš koroški proletarijat. Mentaliteta koroških socijalistov se danes popolnoma nič ne razločuje od mentalitete raznih nacijonalcev. Lokalni patriotizem, ki pravi: »Mi smo Koroščiⁿ«, je pri socijalistih ravno tako v modi kot pri drugih buržujskih strankah. Duh internacijonale gine iz mas vedno bolj in bolj in politično obzorje koroškega proletarijata se krči v koroškem lovinističnem močvirju.

Politike, ki jo v tem pogledu dela na Koroškem oficijelna nemško-avstrijska socijalna demokracija z Dr. Rennerjem na čelu, ne moremo imenovati drugače kot veliko polit. umazanost. Skoro ves strokovno in polit. organizirani proletarijat na Koroškem je popolnoma pod vplivom sosednje nemško-avstr. soc. dem. stranke, ki ga izigrava v svoje nesocijalistične, nacijonalne svrhe. Nekaj tega proletarijata je sicer formelno organiziranega v jug. soc. dem. stranki, ali vse te organizacije so faktično pod vodstvom in vplivom nemške soc. dem. stranke, katera daje vodstvom teh organizacij direktive za postopanje. Voditelji soc. dem. stranke pri nas so zloglasni »sodrugi« Gröger, Pressien itd., ki se prav nič ne razločujejo od drugih nacijonalističnih bestij D'Anunzijevega kalibra. Ves vpliv stranke so udinjale nacijonalistični in lokalpatrijotični propagandi. Trenutno so obvladali razpoloženje delavstva, zato deluje zavestno, brezobzirno na sorodno jugoslov. soc. dem. stranko, ki pa vpriča tel razmer žalostna stoji ob strani in igra vlogo politične mevže. Usoda jug. soc. dem. stranke je res obupna. Delavstvo, faktično pod vplivom nemških strank, nima nikakega zaupanja do svojih voditeljev, ki jih uobče poniževalno imenuje »Kranjci!« Dalje se je vsled narodnostnih razmer nateplo v stranko mnogo sumljivih elementov, veleposestnikov, trgovcev in drugih takih ljudi, ki so po prepričanju vse prej kot socijalisti, ali iščejo zaščite v njej. Lahko si mislimo srčne bolečine soc. dem. stranke ob pogledu na lastne pristaše. Zatorej tudi ta neodločnost v vodilnih vrstah naše socijal-patrijotske nacijonalne stranke v pogledih na koroško vprašanje, tako cincavo pisanje njenega časopisja.

Pravo orijentirana socijalistična politika najde tudi iz tega čisti izhod. Mi komunisti v jugoslovanskem delu Koroške smo v tem pogledu že jasno precizirali svoje stališče. Naš delegat, ki smo ga poslali v Vukovar, je na Kongresu izjavil, da komunistično orijentirani proletarijat na Koroškem odklanja plebiscit, ki ga nam je setvirala pariška kapitalistična gospoda. To izjavo je pozdravil takrat celi kongres enodušno. In koliko prahu je vzdignila ta izjava v časopisju naših socijal patrijotov. Koliko nerazumevanja, zavijanja!

Isto stališče kot mi, zavzema glede plebiscita tudi komunistična stranka v Nemški Avstriji in njena voditelja Kerže in Tomasch v Celovcu.

Proletarijatu Koroške in posebno onemu iz zbne A in B pa kličemo:

Delavci iz tovarn, iz lesov, kmetje z njiv in travnikov in vsi tisti, ki ste tlačeni, in ki čutite jarem kapitala na vaših ramah, vas »plebiscit« ne briga čisto nič. Tak plebiscit ni stvar delavstva! Delavstvo ni zato tukaj, da bi delalo meje med narodi, ali da bi pomagalo buržoaziji graditi take meje; ampak delavstvo mora meje, ki jih kapitalizem gradi, razdirati in podirati. **Meje podirati je tvoja naloga, proletarijat!** Pustite gnilo nemško in slovensko buržoazijo, naj se grize med seboj, naj dela meje, ker gospoda nima drugega dela. Ona je dolžna delati tako, ker je obsojena od usode časa na smrt in se bo s tem izčrpala. Cilji delavstva so čisto drugi, posebno v današnji revolucijonarni dobi. Mi se moramo boriti za vpostavitev sovjetske demokracije, katere sliko nam podaje bratska Rusija, za vpostavitev proletarske diktature.

Na dan plebiscita naj vsak zaveden proletarec, vsak komunist ostane doma! S popolno abstinenco pokaži, ti delavstvo, svojo politično zrelost, da ne prianavaš odločb Pariza.

Delavstvo, ne hodi se klanjat tej eulotni Komisiji, ne hodi lizat rok, ne vpij »Heil« in »Živio«, ne trosi cvetlic tistim, ki so predstavniki gnilega družabnega reda, tistim, ki hočejo uničiti sovjetsko, delavsko Rusijo. Proletarijat ni za te vrste »plebiscite«! To je naše komunistično stališče, stališče jugoslovanske in nemške komunistične stranke, katerega se držite. Te kar nam predpisujejo, ni samoodločba narodov, to je uspavanje mas v stari režim medsebojnega zatiranja, iz katerega vstajajo te krasne perspektive za kruto medsebojno vojsko.

Delavstvo, ne prepiraj se, pod katero kapitalistično državo hočeš pripasti, okleni se komunistične stranke, ki bo vse narodnostne prepire rešila bolje kot Pariz in ententa, okleni se komunistične internacijonale, ki vodi resničen boj pro i vsakemu zasužnjenju pravtako socijalnemu, kakor nacijonalnemu.

Komisiji pa kličemo:

Vive le communisme international!

Koroški delavec.

Faksimile: Rdeči prapor, 18. avgusta 1920, str. 1

V članku je Lovro Kuhar izčrpno obravnaval razmerje sil ob načelnih ideološko političnih razmejitvah na Koroškem med delavci, ki so bili pod vplivom avstrijske ali pa slovenske socialne demokracije.

Literatura mu v tem obdobju postane vzporedno druga fronta v preobrazbi družbe, prevladuje socialni, poglobljeni realizem. Objavlja v Ljubljanskem zvonu, v Kresu, v Podlipi. Izide nekaj njegovih krajših pripovedi, in sicer leta 1921 novela Borba, 1924 izideta Dekle z mandolino in V strugi, leta 1925 pa še Vodnjak. Novelo Vodnjak je kasneje pridružil zbirki Samorastniki. Leta 1927 izda še daljše besedilo Sektor št. 5, ki pomeni že začetek vojnega romana, vsaj sestavino Doberdoba.

Kljub temu, da se je posvečal političnemu delu, je že mislil na izdajo svoje prve knjige. Že leta 1920 je Lovro Kuhar pripravljal svojo prvo zbirko Povesti za tisk, a je izšla šele pet let kasneje, leta 1925. V letih od 1921 do 1923 označujejo močnejši pritisk proti delavskemu gibanju. Z Obznano je Jugoslovanska vlada prepovedala delovanje Komunistične partije Jugoslavije. Tako so se komunisti sestajali naskrivaj. Leta 1923 se je Lovro Kuhar povsem osamosvojil in se preselil v samsko stanovanje na Ravnah. Spoznal je dekle, Marijo Šisernik, po domače Volenovo Micko. Z njo se je 3. marca 1924 poročil. Najprej sta živela vsak zase.

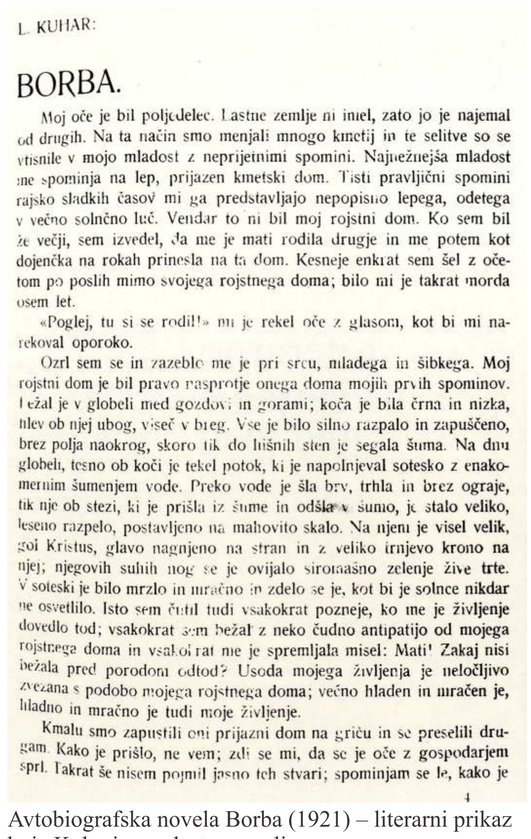
L. KUHAR:

BORBA.

Moj oče je bil poljedelec. Lastne zemlje ni imel, zato jo je najemal od drugih. Na ta način smo menjali mnogo kmetij in te selitve so se vtisnile v mojo mladost z neprijetnimi spomini. Najnežnejša mladost me spominja na lep, prijazen kmetski dom. Tisti pravljični spomini rajsko sladkih časov mi ga predstavljajo nepopisno lepega, odetega v večno solnčno luč. Vendar to ni bil moj rojstni dom. Ko sem bil že večji, sem izvedel, da me je mati rodila drugje in me potem kot dojenčka na rokah prinesla na ta dom. Kesneje enkrat sem šel z očetom po poslih mimo svojega rojstnega doma; bilo mi je takrat morda osem let.

«Poglej, tu si se rodil!» mi je rekel oče z glasom, kot bi mi narekoval oporoko.

Ozrl sem se in zazeblo me je pri srcu, mladega in šibkega. Moj rojstni dom je bil pravo rasprotje onega doma mojih prvih spominov. Ležal je v globeli med gozdovi in gorami; koča je bila črna in nizka, nlev ob njej ubog, viseč v breg. Vse je bilo silno razpalo in zapuščeno, brez polja naokrog, skoro tik do lišnih sten je segala šuma. Na dnu globeli, tesno ob koči je tekel potok, ki je napolnjeval sotesko z enakomernim šumenjem vode. Preko vode je šla brv, trhla in brez ograje, tik nje ob stezi, ki je prišla iz šume in odšla v šumo, je stalo veliko, leseno razpelo, postavljeno na mahovito skalo. Na njem je visel velik, goi Kristus, glavo nagnjeno na stran in z veliko trnjevo krono na njej; njegovih suhih nog se je ovijalo siromašno zelenje žive trte. V soteski je bilo mrzlo in mračno in zdelo se je, kot bi je solnce nikdar ne osvetlilo. Isto sem čutil tudi vsakokrat pozneje, ko me je življenje dovedlo tod; vsakokrat sem bežal z neko čudno antipatijo od mojega rojstnega doma in vsakokrat me je spremljala misel: Mati! Zakaj nisi bežala pred porodom odtod? Usoda mojega življenja je neločljivo zvezana s podobo mojega rojstnega doma; večno hladen in mračen je, hladno in mračno je tudi moje življenje.

Kmalu smo zapustili oni prijazni dom na griču in se preselili drugam. Kako je prišlo, ne vem; zdi se mi, da se je oče z gospodarjem sprl. Takrat še nisem pojmil jasno teh stvari; spominjam se le, kako je

Avtobiografska novela Borba (1921) – literarni prikaz boja Kuharjev za lastno zemljo.

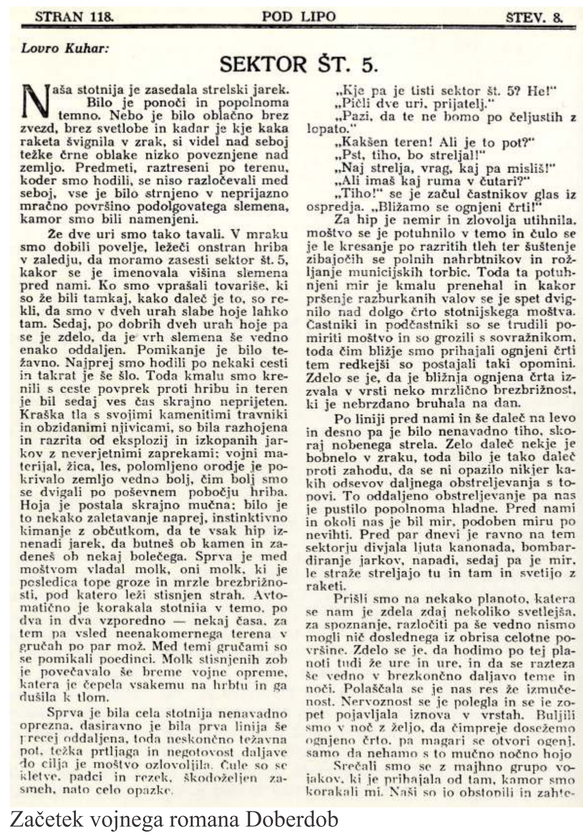
STRAN 118. POD LIPO STEV. 8.

Lovro Kuhar:

SEKTOR ŠT. 5.

Naša stotnija je zasedala strelski jarek. Bilo je ponoči in popolnoma temno. Nebo je bilo oblačno brez zvezd, brez svetlobe in kadar je kje kaka raketa švignila v zrak, si videl nad seboj težke črne oblake nizko povesnjene nad zemljo. Predmeti, raztreseni po terenu, koder smo hodili, se niso razločevali med seboj, vse je bilo strnjeno v neprijazno mračno površino podoljovatega slemena, kamor smo bili namenjeni.

Že dve uri smo tako tavali. V mraku smo dobili povelje, ležeči onstran hriba v zaledju, da moramo zasesti sektor št. 5, kakor se je imenovala višina slemena pred nami. Ko smo vprašali tovariše, ki so že bili tamkaj, kako daleč je to, so rekli, da smo v dveh urah slabe hoje lahko tam. Sedaj, po dobrih dveh urah hoje pa se je zdelo, da je vrh slemena še vedno enako oddaljen. Pomikanje je bilo težavno. Najprej smo hodili po nekaki cesti in takrat je še šlo. Toda kmalu smo krenili s ceste povprek proti hribu in teren je bil sedaj ves čas skrajno neprijeten. Kraška tla s svojimi kamenitimi travniki in obzidanimi njivicami, so bila razhojena in razrita od eksplozij in izkopanih jarkov z neverjetnimi zaprekami; vojni materijal, žica, les, polomljeno orodje je pokrivalo zemljo vedno bolj, čim bolj smo se dvigali po poševnem pobočju hriba. Hoja je postala skrajno mučna; bilo je to nekako zaletavanje naprej, instinktivno kimanje z občutkom, da te vsak hip iznenadi jarek, da butneš ob kamen in zadeneš ob nekaj bolečega. Sprva je med moštvom vladal molk, oni molk, ki je posledica tope groze in mrzle brezbrižnosti, pod katero leži stisnjen strah. Avtomatično je korakala stotnija v temo, po dva in dva vzporedno — nekaj časa, za tem pa vsled neenakomernega terena v gručah po par mož. Med temi gručami so se pomikali poedinci. Molk stisnjenih zob je povečavalo še breme vojne opreme, katera je čepela vsakemu na hrbtu in ga dušila k tlom.

Sprva je bila cela stotnija nenavadno oprezna, dasiravno je bila prva linija še precej oddaljena, toda neskončno težavna pot, težka prtljaga in negotovost daljave do cilja je moštvo ozlovoljila. Čule so se kletve, padci in rezek, škodoželjen zasmeh, nato celo opazke.

„Kje pa je tisti sektor št. 5? He!"

„Pičli dve uri, prijatelj."

„Pazi, da te ne bomo po čeljustih z lopato."

„Kakšen teren! Ali je to pot?"

„Pst, tiho, bo strelja!"

„Naj strelja, vrag, kaj pa misliš!"

„Ali imaš kaj ruma v čutari?"

„Tiho!" se je začul častnikov glas iz ospredja. „Bližamo se ognjeni črti!"

Za hip je nemir in zlovolja utihnila, moštvo se je potuhnilo v temo in čulo se je le kresanje po razritih tleh ter šuštenje zibajočih se polnih nahrbtnikov in rožljanje municijskih torbic. Toda ta potuhnjeni mir je kmalu prenehal in kakor pršenje razburkanih valov se je spet dvignilo nad dolgo črto stotnijskega moštva. Častniki in podčastniki so se trudili pomiriti moštvo in so grozili s sovražnikom, toda čim bližje smo prihajali ognjeni črti tem redkejši so postajali taki opomini. Zdelo se je, da je bližnja ognjena črta izzvala v vrsti neko mrzlično brezbrižnost, ki je nebrzdano bruhala na dan.

Po liniji pred nami in še daleč na levo in desno pa je bilo nenavadno tiho, skoraj nobenega strela. Zelo daleč nekje je bobnelo v zraku, toda bilo je tako daleč proti zahodu, da se ni opazilo nikjer kakih odsevov daljnega obstreljevanja s topovi. To oddaljeno obstreljevanje pa nas je pustilo popolnoma hladne. Pred nami in okoli nas je bil mir, podoben miru po nevihti. Pred par dnevi je ravno na tem sektorju divjala ljuta kanonada, bombardiranje jarkov, napadi, sedaj pa je mir, le straže streljajo tu in tam in svetijo z raketi.

Prišli smo na nekako planoto, katera se nam je zdela zdaj nekoliko svetlejša, za spoznanje, razločiti pa še vedno nismo mogli nič doslednega iz obrisa celotne površine. Zdelo se je, da hodimo po tej planoti tudi že ure in ure, in da se razteza še vedno v brezkončno daljavo teme in noči. Polaščala se je nas res že izmučenost. Nervoznost se je polegla in se je zopet pojavljala iznova v vrstah. Buljili smo v noč z željo, da čimpreje dosežemo ognjeno črto, pa magari se otvori ogenj, samo da nehamo s to mučno nočno hojo.

Srečali smo se z majhno grupo vojakov, ki je prihajala od tam, kamor smo korakali mi. Naši so jo obstopili in zahte-

Začetek vojnega romana Doberdob

Leta 1925 izide pri Zadružni založbi njegova prva knjiga Povesti, zbirka črtic in novel. Izdal mu jo je Anton Kristan, socialdemokratski prvak. V tej knjigi sta ponatisnjeni dve noveli in tri črtice: Tadej pl. Spobijan, Za delom, Borba, Baraba, Obračun. Knjiga ni požela kaj dosti odmevov in ni spodbudila Lovra pisatelja. Ta knjiga ga je uvrstila med delavce pisatelje.

Lovro Kuhar z ženo Marijo

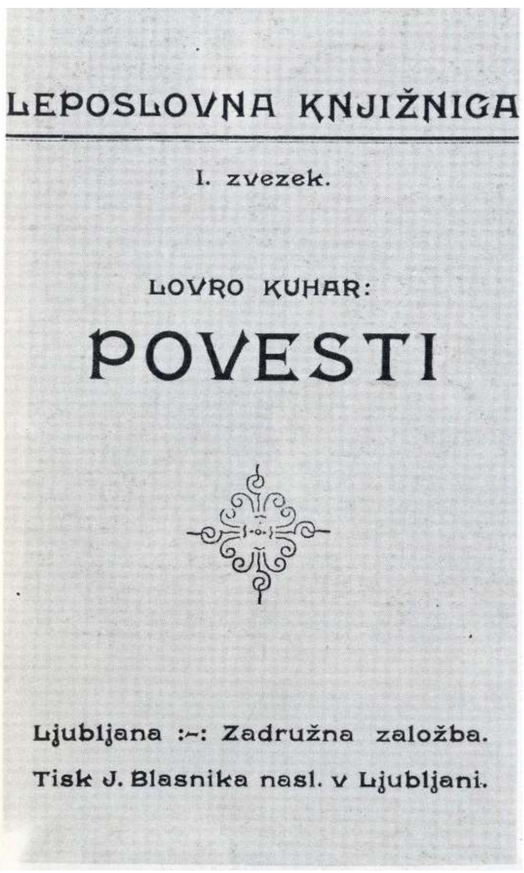

Lovro Kuhar v času izida svoje prve knjige Povesti

Še pred poroko, 11. februarja 1923 se jima je rodila hčerka Vida, 27. maja 1925 pa še hčerka Mojca. Tudi kasneje, ko sta živela že na Ravnah, je bil Lovro dostikrat odsoten od doma. Nikoli ni povedal, da se v glavnem mudi na sestankih. Politika ga je vsa prevzela, vse bi naredil za druge, bil pa je zelo malo doma. 3. novembra 1923 je bil Lovro aretiran in zaprt. Osumili so ga tihotapljenja državi nasprotnih ljudi čez mejo. Zaradi pomankanja dokazov so ga morali izpustiti. Umaknil se je v podtalno delo, postal je organizator. S sodelavci je organiziral dva tajna kongresa komunistične mladine SKOJ v Krefovem mlinu.

Ker takrat skoraj vsa slovenska kritika Lovra Kuharja in njegovih Povesti skoraj ni omenjala, je Lovro še naprej zelo aktivno delal predvsem na političnem in gospodarskem področju. Maja 1926. leta se je udeležil tretjega kongresa Komunistične partije Jugoslavije na Dunaju.

PISATELJEVANJE IN POLITIČNO DELO Z DOMOLJUBJEM

Lovro Kuhar se je vse bolj posvečal političnemu delu in oblast ga je neprestano preganjala. Od leta 1928 naprej je bila tako jugoslovanska kot slovenska pokrajinska komunistična organizacija preganjana od policije. Zaradi množičnih aretacij in policijskih vdorov v skrivno organizacijo se je politbiro CK KP Jugoslavije večkrat preselil. Maja 1930 so zaprli okrog 100 slovenskih komunistov, okrog 20 pa jih je emigriralo. Tudi Lovru Kuharju se je uspelo izogniti zaporu in pobegniti v tujino. Ni bil več politično neizkušen novinec. Zatekel se je v Logo vas ob Vrbskem jezeru, k očetovi sestri, teti Mici. Pri pobegu so mu pomagali domačini, komunisti in nekomunisti, predvsem pa prijatelji, ki so ga cenili. Za pot je dobil celo posojilo. Ob odhodu je Lovro za seboj pustil svojo družino, ženo s pet in sedem let starima hčerkama. Z Lovrovim begom je družina izgubila uradniško stanovanje na Ravnah. Živela je pretežno ločeno. Predvsem pa je bila dolgo pod bolj ali manj stalnim policijskim nadzorom.

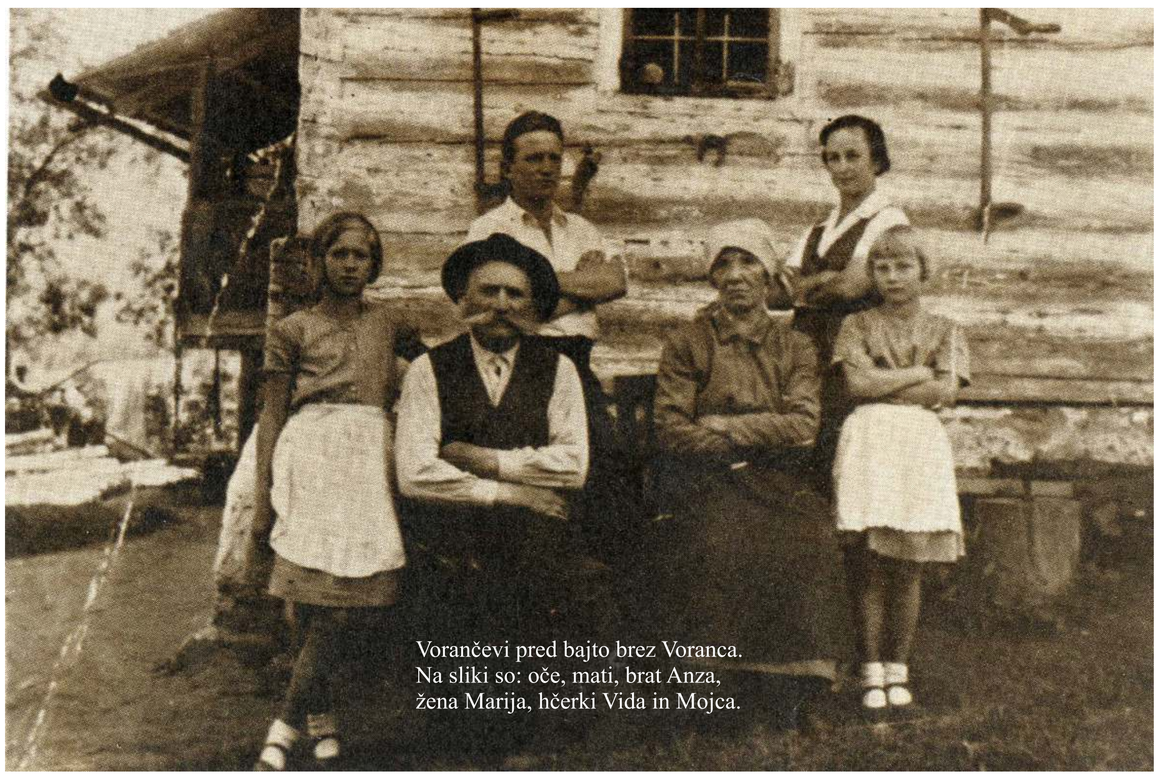

Vorančevi pred bajto brez Voranca.
Na sliki so: oče, mati, brat Anza,
žena Marija, hčerki Vida in Mojca.

Kmalu je napisal svoj prvi koroški potopis Ko Drava naj Zila nazaj poteko, ki je začel izhajati kot podlistek v Slovencu že v avgustu leta 1930. Ponovno srečanje s plebiscitnim narodnostno zgubljajočim se delom Koroške in njegova občutljivost za Koroško narodnostno vprašanje ga je vsekakor prizadela, saj je napisal še štiri tovrstne spise.

Ker se je politbiro CK KP Jugoslavije v celoti preselil na Dunaj, se je jeseni leta 1930 umaknil na Dunaj. Zanj je skrbela mednarodna organizacija za pomoč preganjanim komunistom, Rdeča pomoč. Tudi Lovro je delal nekaj časa pri tej organizaciji in potem kot inštruktor za kmečko vprašanje. V tistem času je menda spet pisal svoj roman Doberdob. Marca leta 1931 je odšel v Berlin, kjer je kot inštruktor za politično delo med kmeti organiziral in koordiniral stavke kmetijskih delavcev v Romuniji, Bolgariji, Grčiji, Franciji, na Švedskem in Norveškem. Tiste čas je veliko in kar naprej potoval. Marca leta 1931 je bil doma v odsotnosti obsojen na šest let zapora.

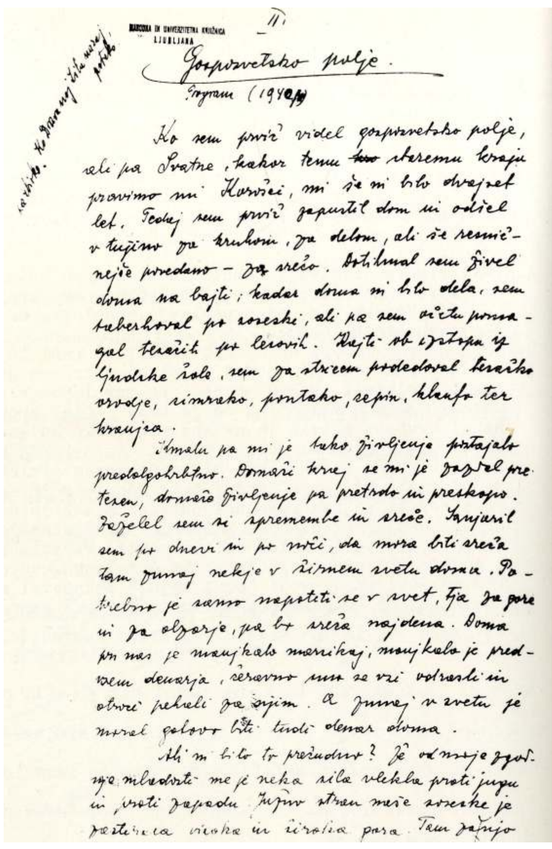

Rokopis koroškega potopisa, namenjenega za zbirko
Ko Drava naj Zila nazaj poteko

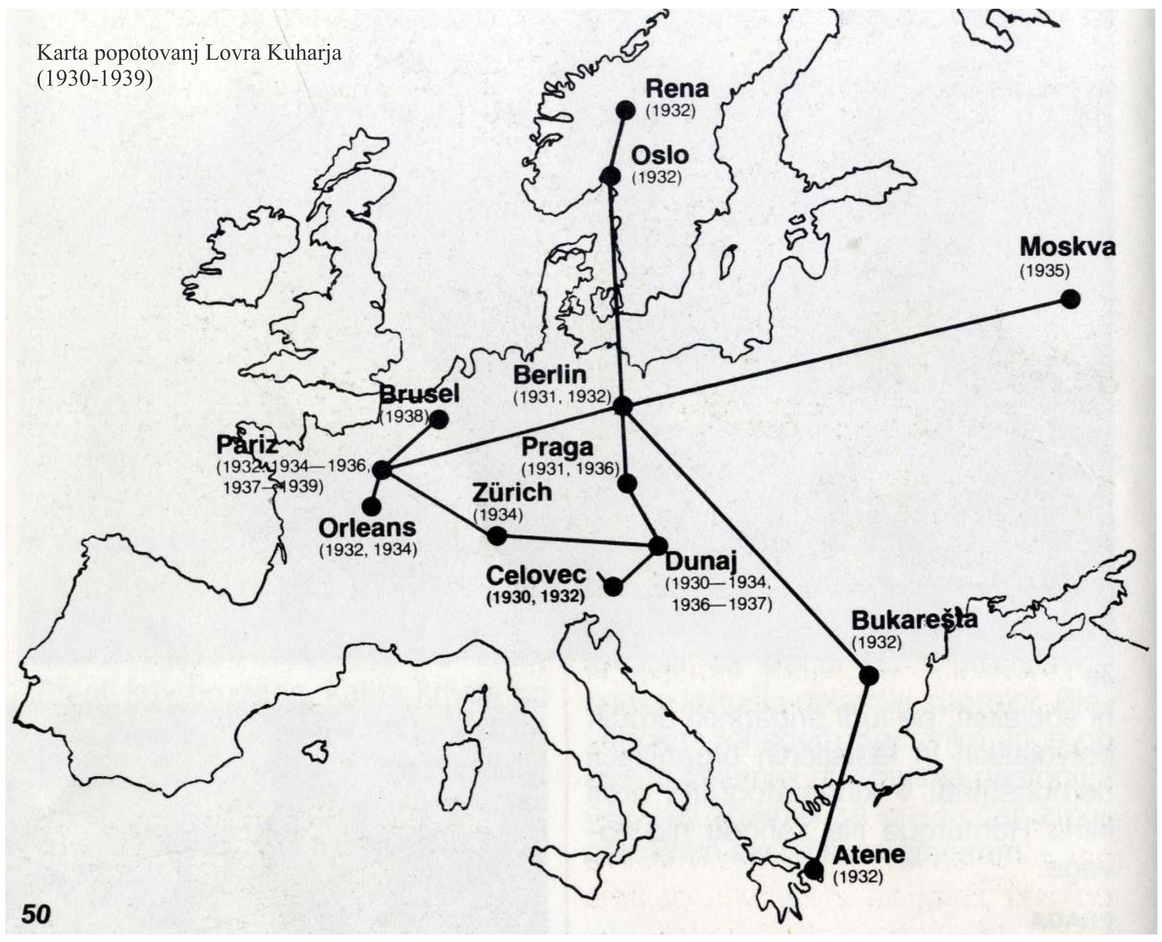

Karta popotovanj Lovra Kuharja
(1930-1939)

Decembra 1932. leta je prevzel uredništvo Dela na Dunaju, slovenskega glasila komunistov (KP Italije in KP Jugoslavije). Glavna naloga je bila propagirati združevanje političnih sil italijanskemu in jugoslovanskemu imperializmu in reševanju slovenskega narodnega vprašanja po načelu samoodločbe. Njegova naloga je obsegala predvsem prevajanje člankov in pridobivanje piscev za posamezne tematike, lastnih člankov pa praviloma ni objavljal.

Proletarci vseh dežel, združite se! — Ko prečitaš, daj naprej!

DELO

Skupno glasilo Centralnih Odborov Komunistične Stranke Jugoslavije in Komunistične Stranke Italije

Rešimo žrtve fašizma, sodruge Dimitrova, Torglerja, Popova in Taneva iz rok požigalcev Reichstaga. Protestirajmo proti procesu v Leipzigu!

Leto XII — September-oktober 1933 — Štev. 4/5

Trinajsta obletnica koroškega plebiscita.

Po razpadu Avstrije je južna Koroška postala sporno sporno abelko med velesrbskim imperijalizmom in med nemško-avstrijsko buržoazijo. Ker je Koroška važna strategična točka, je bila Italija proti temu, da ta dežela pripade njenemu rivalu na Balkanu in se je postavila na stram avstrijske buržoazije. To je bilo ozadje takoimenovanih" osvobodilnih bojev leta 1918—1920, to je bilo vzrok razdejanja, požigov, sovraštva in krvi. To je rodilo tudi plebiscit.

„Osvoboditev kvroških Slovencev", je bija fraza velesrbskih imperijalistov, „Nedeljiva koroška domovina" pa fraza avstrijsko buržoazije. Enim kakor drugim pa bil cilj podjarmljenje in izkoriščanje spornega ozemlja.

Vsaka obletnica plebiscita te fraze vedno bolj razkrinkuje. Na Koroškem je slovenski narod brez vseh pravic, se nasilno razarodoje. V Jugoslaviji se srbizacija slovenskega naroda pod vojaško-fašistovsko diktaturo vedno zaeca in poostruje.

Kuharjev članek o Koroškem plebiscitu

Vrnil se je na Dunaj. Zelo se mu je tožilo po domu, domačih in zanimalo ga je tudi politično dogajanje v Sloveniji. Poglobil se je v razčlenjevanje narodnostne problematike in sodeloval v oblikovanju sicer ne najbolj posrečenega koncepta slovenskega narodnorevolucionarnega gibanja. Rezultat razčlemb težavnega položaja slovenskega naroda je bila brošura Boj za osvoboditev in združitev slovenskega naroda. Brošura je imela ugoden odmev, čeprav je imela kot prepovedano gradivo težko pot do bralcev. Iz Slovenije je dobil Kuhar obvestilo, da potuje knjižica iz roke v roko, da so jo prevedli celo v italijanščino. Vse leto 1933 se je posvečal v največji meri svojemu političnemu delu.

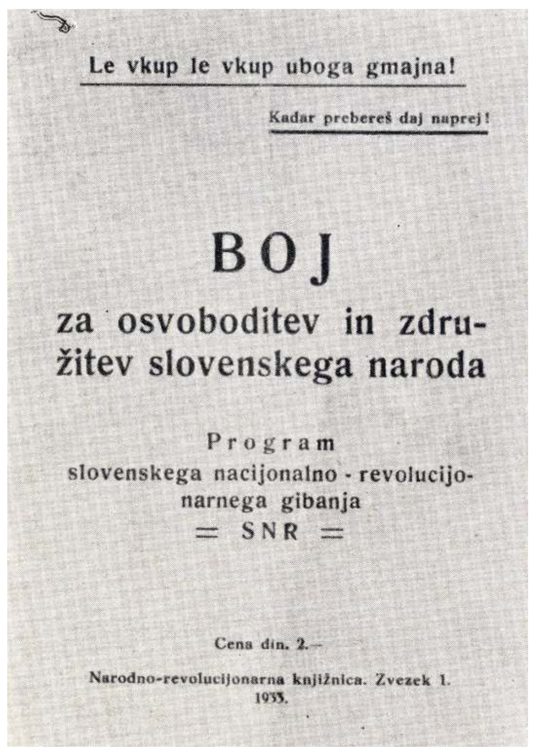

Le vkup le vkup uboga gmajna!

Kadar prebereš daj naprej!

BOJ

za osvoboditev in združitev slovenskega naroda

Program
slovenskega nacijonalno - revolucijonarnega gibanja
= SNR =

Cena din. 2.—

Narodno-revolucijonarna knjižnica. Zvezek 1.
1933.

Leta 1933 je Lovro Kuhar napisal na pobudo začasnega vodstva Komunistične stranke Jugoslavije brošuro, ki naj bi zbirala ljudi pri njihovih odporniških prizadevanjih proti kraljevi diktaturi.

Nova služba mu je omogočila, da pride tudi v Celovec. Tam naj bi se za božič leta 1932 za bežen trenutek, le nekaj minut, srečal z ženo Marijo in hčerkama Vido in Mojco. Hotel jim je oddati svoj rokopis prvega slovenskega romana Doberdoba. Takrat so ga orožniki zaprli in mu zaplenili rokopis (petsto strani). Vendar se mu je že kmalu po novem letu 1933 ob pomoči avstrijskih tovarišev posrečilo pobegniti.

Za božič so žena in obe hčerki prehodile dolgo pot, da bi se srečale z očetom Lovrom Kuharjem. Ilustracije Miklavža Omerze, iz knjige Čez goro k očetu.

Ob urejanju Dela, pisanju in prevajanju člankov, pisanju pisem tudi z napotki za delo v stranki, ob sestankih s predstavniki avstrijske komunistične stranke in koroškimi študenti pa ob razburkanih razmerah dunajskih delavskih bojev se je Lovro Kuhar rad umaknil zunanjemu dogajanju v svoj čisto pisateljski, koroški kmečki svet. V tej prvi polovici 1934. leta naj bi napisal novele Boj na požiralnik, Jirs in Bavha in Odpustki. Novele je v Parizu septembra izročil dr. Joži Vilfanu, ki jih je odnesel v Ljubljano in oddal uredniku Sodobnosti. Ko se je sredi leta 1934 sedež Dela preselil v Pariz, se je tja preselil tudi Lovro Kuhar, kjer se je nekoliko ustalil. Delo je urejal do konca leta 1935. Kmalu po prihodu v Pariz se je začel opazen Kuharjev politični vzpon v Komunistično partijo Jugoslavije. Leta 1935 je v Ljubljani, pred slovensko javnostjo, izšla novela Boj na požiralniku v reviji Sodobnost, ki jo je urejal Ferdo Kozak.

Začetek leta 1935 je Lovro Kuhar preživel pri začasnem komunističnem vodstvu na Dunaju, kamor je prišel poročat o napakah in težavah svojega pariškega dela. V Parizu je spoznal Josipa Broza in sodeloval z njim. Pomagal je Titu voditi partijske posle in vzdrževati stike s Kominterno. V Parizu ga je prvič obiskala tudi žena in se vrnila domov šele, ko je Kuhar odpotoval v Moskvo kot delegat na VII. kongres komunistične internacionale. Vedno bolj je hrepenel in pogrešal pa tudi mislil na domačo zemljo, žena pa mu je v Pariz prinesla strast in ljubezen, košček domačnosti. Na jesen se je vrnil k svojemu običajnemu delu v Parizu. V Parizu je legalno vodil knjigarno Horizons, ki je bila organizacijska točka in tudi središče za razpošiljanje ilegalne literature v domovino. Na pomlad leta 1936 so ga spet poklicali na sedež vodstva partije na Dunaj in mu zaupali naloge organizacijskega sekretarja in sklicali kongres v Pragi. V Pragi se je vse izjalovilo, mnogo so jih zaprli, med drugimi tudi Lovra Kuharja. Po treh mesecih se je vrnil na sedež vodstva na Dunaj, a so ga čez mesec dni spet zaprli. V zaporu je Lovro začel pisati svoja velika romana, Požganico in Doberdob. Leta 1937. se je spet vrnil na njemu dobro znano lokacijo v Pariz, v knjigarno Horizons. Zaradi nemirov v Franciji in drugod po Evropi se je vrnil v domovino. Francoski policiji se je pravi čas umaknil in se ilegalno, s tujim potnim listom leta 1939 oglasil pri tovariših v Ljubljani. Po odločitvi vodstva partije naj bi odslej v domovini Lovro Kuhar le pisateljeval.

PREŽIHOVI »BISERI« ZA ODRASLE

Lovro Kuhar se je na jesen leta 1939, ko je skoraj deset let hrepenel po domovini in domu, vrnil iz Pariza v domovino. Na tretji pokrajinski konferenci komunistične partije Slovenije so izvolili novo vodstvo. Partijsko vodstvo je Lovra Kuharja oprostilo vseh političnih dolžnosti in mu dalo možnost, da se posveti svojemu literarnemu delu. Tako je Lovro kuhar živel v ilegali v okolici Ljubljane, vmes je bil v avgustu in septembru leta 1940 še na Dolenjskem, v okolici Mokronoga. Pozimi 1940/41 se je zatekel v Zagreb, ker mu je bila v Ljubljani policija že na sledi. V času okupacije Jugoslavije, se je vrnil v Ljubljano, kjer je živel sprva legalno v Vevčah. Zaradi vse bolj intenzivnega dela v osvobodilni fronti se je moral spet umakniti v ilegalo. Lovro Kuhar - Prežihov Voranc je v tem obdobju napisal mnogo novih novel, potopisov in črtic, predvsem pa je izdal svoje tri veličastne romane in zbirko najlepših novel, koroških povesti. Podpisoval se je s svojim pisateljskim imenom Prežihov Voranc, s katerim je leta 1935 doživel velik pozitiven odmev v slovenski javnosti, ko je v Sodobnosti izšla njegova novela Boj na požiralniku.

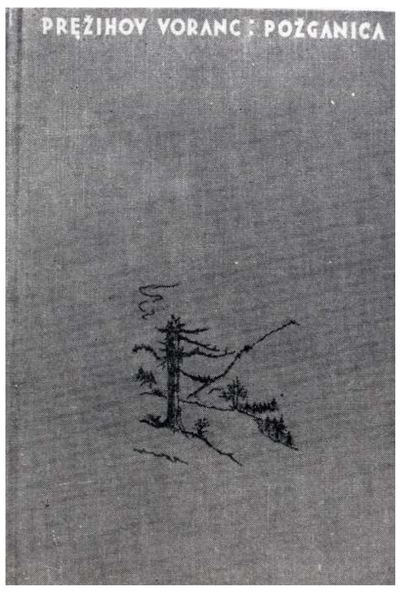

Leta 1939 izide roman kolektiva oziroma roman iz prevratnih dni, Požganica. Pisatelj je v njem opisal narodovo usodo ob plebiscitu, boj za svobodo Koroške in revolucionarne prevratne dogodke v Mežiški dolini ter med Jazbinci med leti 1918 in 1920. Tankočutno opisuje socialna in politična nesoglasja v koroški pokrajini, diplomatske intrige in sovražno hujskaštvo Nemcev, kar je vse skupaj privedlo do razdvojenosti Slovencev na Koroškem. Februarja leta 1940 prejme Prežih za Požganico mestno nagrado Ljubljane.

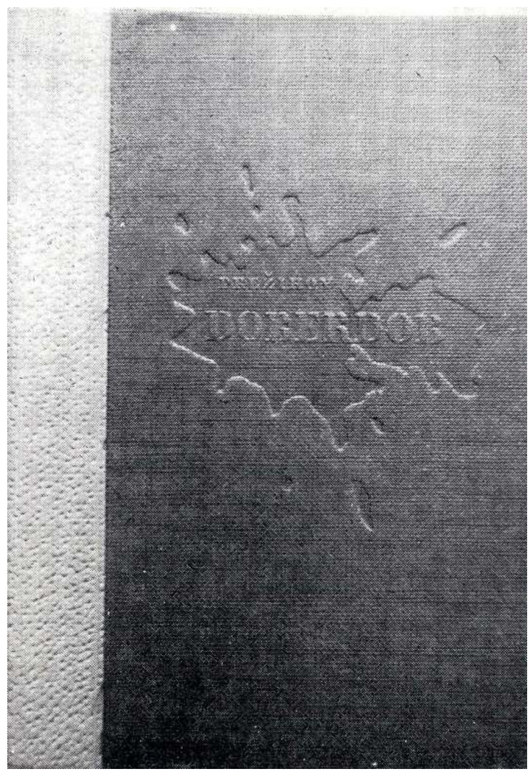

Leta 1940 izide še drugi Prežihov veliki roman, Doberdob, s podnaslovom vojni roman slovenskega naroda. Roman je zgrajen iz štirih delov. V njem je Prežih pretresljivo opisal boje 17. pešpolka na italijanski fronti v prvi veliki imperialistični vojni, trpljenje slovenskih vojakov na bojiščih in v zbiralnem taborišču Lebring pri Gradcu ter upor slovenskih vojakov v Judenburgu, pa tudi odnos preprostih ljudi najrazličnejših narodnosti do vojne. Podal je izredno veličastno in živo podobo vojnih strahot in nesmiselnosti, človeških usod in uporniškega duha naših ljudi, saj se je tudi sam bojeval na Doberdobu, zato je roman tudi avtobiografski. Osebna doživetja pa se prepletajo z zgodovinskimi, celo kronikalnimi in povsem literarnimi vsebinami. S tem romanom je Prežih vsekakor ustvaril najtehtnejše slovensko pripovedno delo o prvi svetovni vojni.

Marca leta 1940 je izšla zbirka osmih najlepših novel, Samorastniki. Zbrane novele so, urejene v zaokroženo celoto, najlepše prikazale žive, silovite, trdne in neukrotljive ljudi, ki znajo braniti samoraslost slehernega človeka in vsako pest domače zemlje. Novele - Boj na požiralniku(1935), Jirs in Bavh (1936) in Samorastniki (1937) – so bile objavljene že v reviji Sodobnost. Ko se je pisatelj odločal za knjižno izdajo, je dodal še tri krajše črtice – Pot na klop, Prvi spopad in Odpustki ter starejšo novelo Vodnjak (1925, Povesti), ki se mu je zdela po snovi podobna ostalim. Novelo Ljubezen na odoru pa je napisal na novo in je bila prvič objavljena šele v tej zbirki.

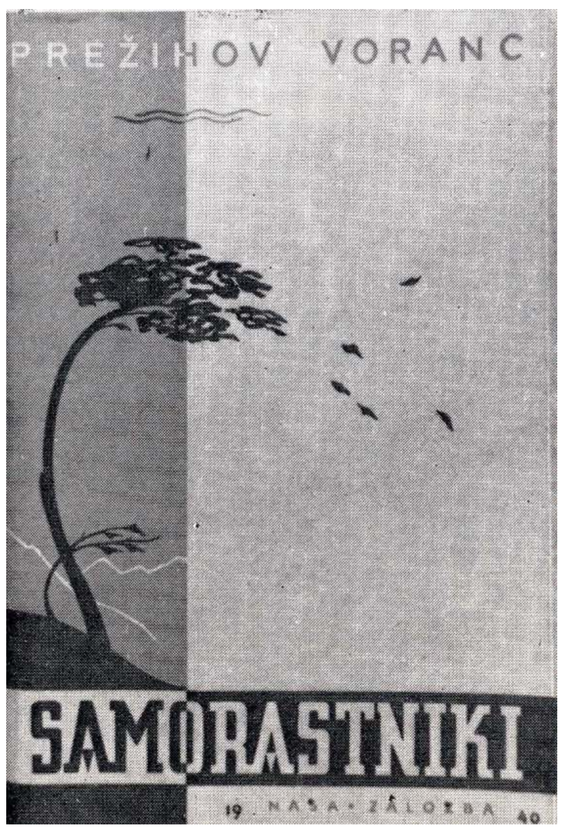

Ilustracije iz knjige Doberdob, ilustrator Janez Vidic

novela
Jirs in Bavh

Vsem novelam oziroma povestim zbranim v zbirki Samorastniki je skupno, da je pisatelj idejo zanje zajemal iz lastnih izkušenj ali dogodkov iz otroštva na Koroškem. Po materinih besedah, vsaj kolikor se je ohranilo z ustnim izročilom, gre deloma oziroma vsaj v okviru za resnično zgodbo neke kmečke družine. Najprej je hotel zbirko menda nasloviti Boj na požiralniku (prva novela v zbirki), potem tudi Krik samorastnikov, vendar pa sta se nato avtor in urednik dogovorila za naslov Samorastniki (zadnja novela v zbirki) kot ga poznamo danes. Sila pisateljeve ustvarjalnosti se je prav v teh novelah tako zgostila, da literarnim kritikom ta zbirka pomeni jedro Prežihove umetnosti.

Pisatelj je snoval ta vojni roman več kot dvajset let, zaradi nemirnih časov in pisateljevega razgibanega življenja. Tako naj bi ga Lovro prvič ponujal uredniku Ljubljanskega zvona že pred letom 1930. V program Cankarjeve založbe naj bi bil sprejet za leto 1930, ko so že pričakovali Vorančev rokopis, katerega ogrodje je predstavljal vojna črtica Sektor številka 5. Ker je bil Prežih politično aktiven, je veliko potoval in se selil. Prežihu so rokopis Doberdoba izgubili, ukradli so mu ga in zaplenili. V zaporu na Dunaju, leta 1936, je začel spet pisati roman Doberdob skupaj z romanom Požganica. Odvzela mu ga je spet cenzura. Rokopis je težko spet dobil nazaj in ga zaradi vojnih, zelo nemirnih časov in ilegalnega dela shranil pri prijatelju na Dunaju. Rokopis je Vorancu, ko se je konec novembra 1939 vrnil v Slovenijo, izročil prijatelj, diplomatski uradnik Jože Nogavšek. Do začetka leta 1940 je pisatelj na željo urednika Ferda Kozaka napisal še tri poglavja, ki naj bi bila nosilna in morda z zgodovinskega gledišča najbolj zanimiva. Končno je roman Doberdob jeseni leta 1940 izšel pri Naši založbi.

novela Boj na požiralniku

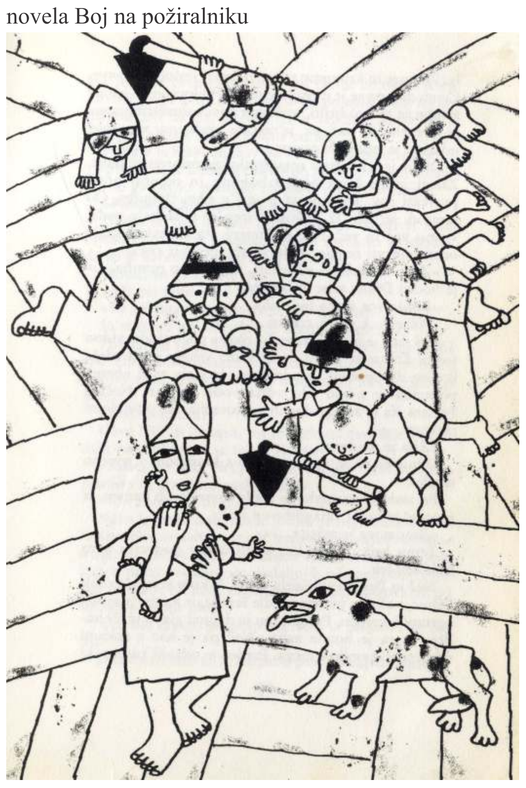

novela Samorastniki,

Ilustracije iz knjige Samorastniki, ilustrator Milan Bizovičar

V Ljubljani, v ilegali, se je lotil pisanja Jamnice, romana soseske. Šele po preselitvi na Prežihovo ga je pisatelj pripravil za natis, izšel pa je z letnico 1945, na začetku leta 1946. Je roman z medvojno kmečko tematiko, v katerem je pisatelj opisal dogajanje med letoma 1920 in 1935, in sicer kmečki položaj med obema vojnama v koroški vasi in postopno obubožanje v času svetovne in domače gospodarske krize. Na začetku romana je posvetilo triintridesetim junakom iz Kotelj, padlim za domovino v osvobodilni borbi. Jamnico lahko prištevamo k Prežihovim najobsežnejšim in najuspešnejšim daljšim delom. Tako Jamnico kot tudi Samorastnike je začel snovati že v času svoje rane mladosti, ko se je začel zavedati, da bo postal besedni oblikovalec in ju dokončal v svojih zrelih življenjskih in umetniških letih.

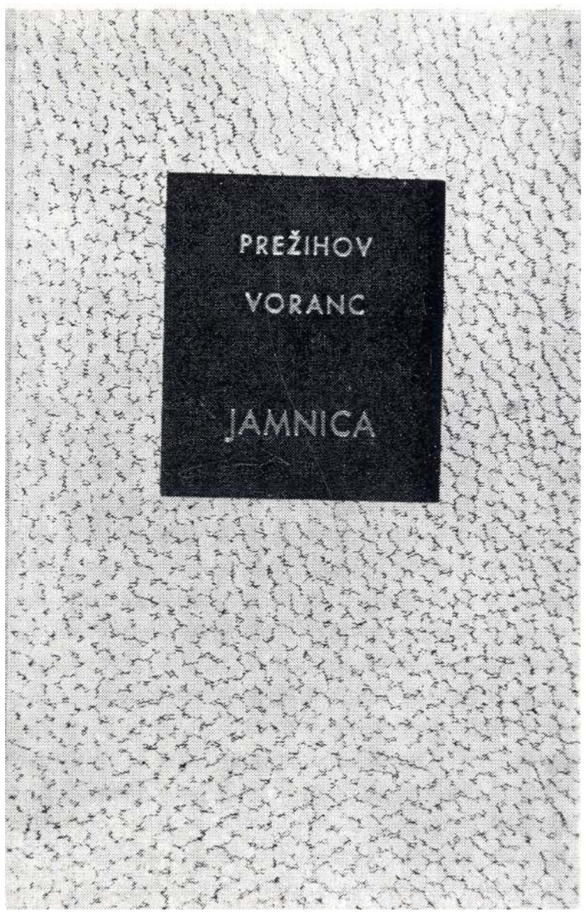

PREŽIHOVI »BISERI« ZA OTROKE

V letih druge svetovne vojne se je Prežih vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Kot ilegalca v Ljubljani ga je zajela belogardistična policija in ga predala okupatorju. Najprej je bil zaprt na Taboru in v Šempetru, potem ko je Italija kapitulirala in je Ljubljano zasedla nemška vojska pa so pisatelja odpeljali v zapor v Nemčiji, v Berlin. Pisateljevi domači so takrat izgubili vsako sled za njim. Kasneje so ga premestili v taborišče Sachenhausen, od koder se je Prežih spet lahko oglašal domačim. Najhuje pa je bilo, ko so ga premestili v zloglasno taborišče Mauthausen, kjer je ostal živ oziroma je lahko preživel le zaradi nesebične pomoči drugih sojetnikov.

Trije policijski posnetki zajetega Voranca

Tudi Vorančevo družino je vojna hudo prizadela. Leta 1944 je umrl pisateljev oče Ivan, nemški policisti so tega leta blizu domače bajte ustrelili še brata Ivana, žena in hčerki pa so bile do konca vojne zaprte v taborišču Ravensbruck. Doma je Lovro Kuhar - Prežihov Voranc končno spet lahko kmetoval in začel je urejati svojo literaturo. V tem obdobju je Prežih izdal zbirko potopisov s pretežno koroško tematiko, z naslovom Od Kotelj do belih vod (1945), potopisno zbirko o svojem pregnanstvu po Evropi po zaporih in ječah, z naslovom Borba na tujih tleh (1946) in zbirko zgodb iz osvobodilnega boja, z naslovom Naši mejniki (1946). Zelo dejavno, z vsem srcem, se je vključil tudi v obnovo domače doline. Začel je sodelovati v družbenem življenju, pri vzpostavljanju kulturnih in gospodarskih ustanov, organiziranju ljudske prosvete, založbe Mohorjeve družbe in raznih zadrug v domačem in okoliških krajih. Bil je tudi ljudski poslanec. Imel je še velike pisateljske načrte, ki pa jih je zaustavila zahrbtna bolezen. Dočakal je še izid zbirke črtic za otroke Solzice, zbirke pravcatih biserov za najmlajše. Prav ta knjiga je doslej med pisateljevimi deli doživela največ ponatisov in prevodov in tako pomeni njegov največji uspeh pri bralcih. Knjiga Solzice ni nastala naenkrat. Njeni začetki segajo v zadnje predvojno leto, ko je pisatelj živel ilegalno v Ljubljani, pa ni mogel obiskati svoje ljubljene Koroške in svojih domačih.

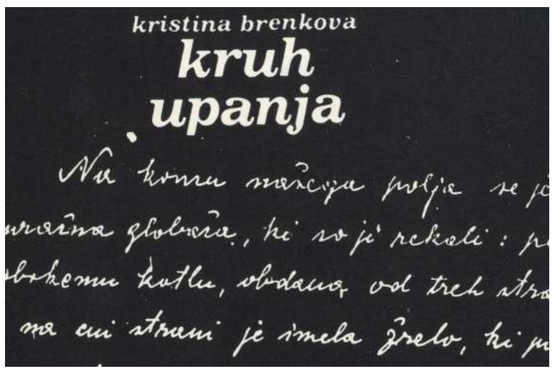

Spomini Kristine Brenkove, na pisatelja, zbrani v knjigi

Brenkova je bila v letih 1941-1943 Prežihova kurirka in spremljevalka. Pisatelj ji je pripovedoval o solzicah, ki jih je nabral za mamo. Čez dva dni je pisatelj prinesel Brenkovi rokopis črtice Solzice na šestih straneh. Shranila naj bi ga v skrivni bunker, kjer naj bi rokopis počakal na varnem do konca vojne.

5. maja 1945 so amerikanske zavezniške enote osvobodile Mauthausen in Lovro Kuhar je kmalu odpotoval domov. Ker je bil zelo oslabljen, izčrpan in slabega zdravja, je v Ljubljani najprej okreval v bolnišnici. Potem je obiskal je mamo, ki je ta čas živela pri bratu Avgustu na Jesenicah in ko se je iz taborišča vrnila tudi pisateljeva žena s hčerkama, so se vsi skupaj vrnili na sončni Preški vrh.

Voranc z ženo in materjo na Preškem vrhu leta 1947

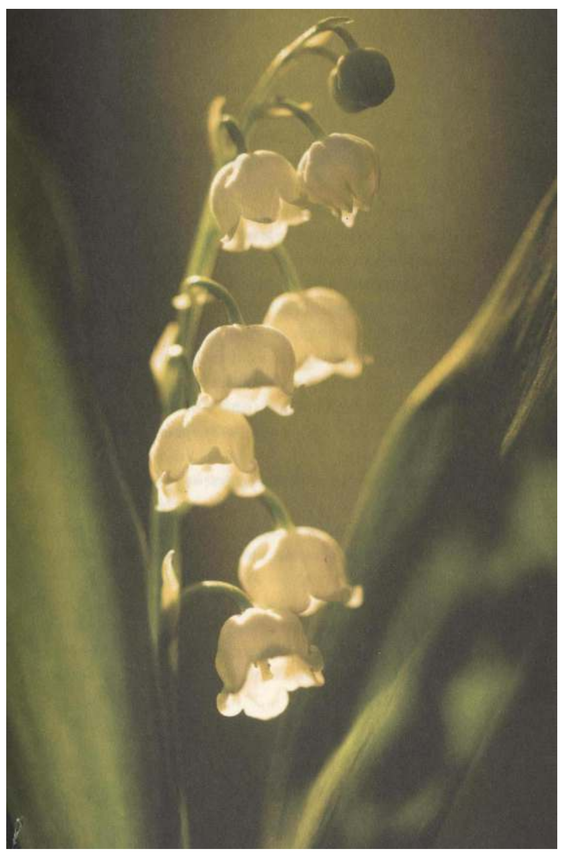

Vonj šmarnic ali solzic v okupirani Ljubljani, mu je vzbudil spomin na dogodek iz otroštva, ko je s solzicami, ki jih je nabral na dnu zanj tako strašljivega pekla, razveselil svojo mamo, ki jo je imel zelo rad. Tako se je začel živo spominjati svoje mladosti. V aprilski noči leta 1942, med vojno, je najprej napisal prvo črtico Solzice, kot lahko izvemo iz knjige spominov na Prežiha, Kristine Brenkove.

Rokopis prve strani črtice Solzice

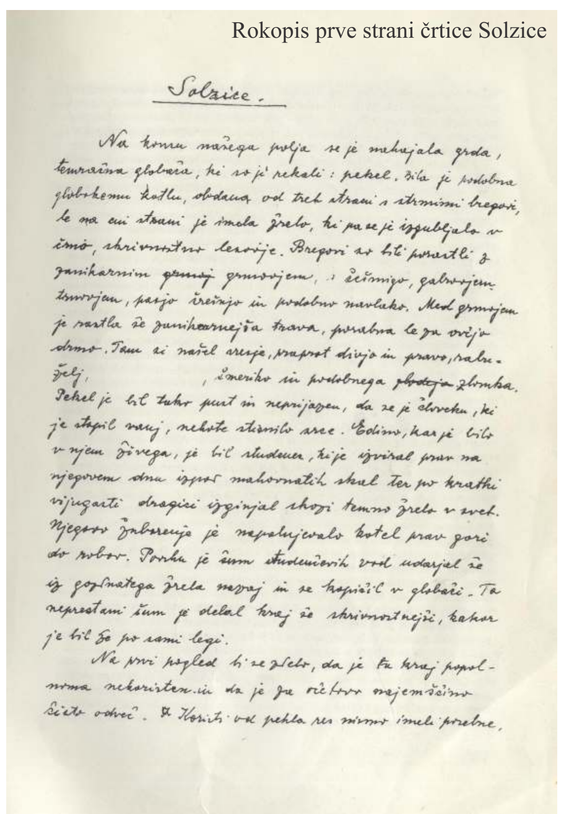
Solzice.

Na koncu našega polja se je mahajala greda, temnozina globača, ki so jí rekali: pekel. Bila je podobna globokemu kotlu, obdana od treh strani s strmimi bregovi, le na eni strani je imela žrelo, ki pa se je izpubljalo v ĉimô, skrivnostno lesovje. Bregovi so bili porastli z zanikarnim gmaj gmovjem, s ĉečmijo, galovjem trnovjem, parjo ireižjo in podobno navlako. Med gmovjem je rastla že zanikarnejša trava, poraba le za ovčjo drmo. Tam si našel arcja, praprot divjo in pravo, saluželj, , šmerico in podobnega zlomka. Pekel je bil tako prut in neprijazen, da se je človeku, ki je stopil nanj, nekate stemilo srce. Edino, kar je bilo v njem živega, je bil studenec, ki je izvíral prav na njegovem dnu izpod mahovnatih skal ter po kratki vijugarti dragici izginjal skozi temno žrelo v svet. Njegovo žubrenje je nepolujevalo kotel prav gorĉ do vrhov. Poreku je šum studenĉnih vrel udarjel že iz globinskega žrela nepaj in se kopičil v globači. Ta neprestani šum je delal kraj že skrivnostnejši, kakor je bil že po sami legi.

Na prvi pogled bi se zdelo, da je ta kraj popolnoma nekoristen in da je za ĉistovo najemšĉino škoda odvĉ. A Koristi od pekla ni nimor imeli prebne,

Poleti leta 1945, po koncu vojne, se je spet oglasila pri Prežihu na Preškem vrhu, njegova nekdanja kurirka Kristina Brenkova. V imenu odbora Mladinske knjige je želela, da bi Prežih izdal Solzice v slikanici. Prežih pa si je želel, da bi Solzicam dodal še nekaj spominov na otroška leta in bi tako ustvaril knjigo. Napisal, ustvaril je še deset črtic iz svojih mladostnih dni. Leta 1949, ko je Voranc spet hudo zbolel, so izšle Sozice, zbirka črtic, ena najlepših in najbolj branih slovenskih mladinskih knjig, s podobami Franceta Miheliča. Prežiha so razveselile spodbudne in zelo pohvalne uvodne besede pesnika Otona Župančiča k Solzicam. Kot je Prežih sam poudaril, je svoje Solzice namenil tako otrokom, ki so bili prezgodaj vpreženi v delo in so zato prezgodaj dozoreli kot tudi vsem otrokom kot poduk in opomin o drugačnem otroštvu kot ga doživljajo sami.

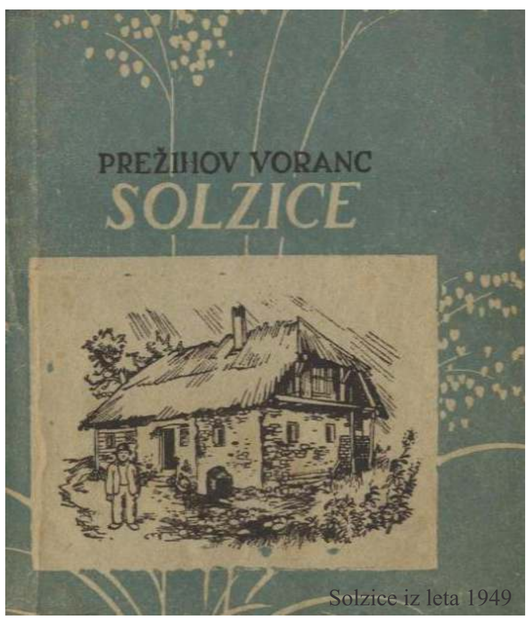

Solzice iz leta 1949

Zbirka avtobiografskih kratkih pripovedi, spominov iz otroštva Lovra Kuharja

Voranc barvnih ilustracij svoje knjige Solzic ni dočakal, čeprav si jih je zelo želel, izšle so šele deset let po njegovi smrti. Vorančeve čustvene opise svojih domačih, revnih sosedov in življenje v času pisateljeve mladosti, so barvne ilustracije samo še bolj nazorno prikazale. Tako si lahko bolj živo predstavljamo pisateljevo povezanost z naravo, navezanost na svojo mater, revščino tistih časov, prvih korakov šolo, prvega doživetja delavskega praznika in ljubezni

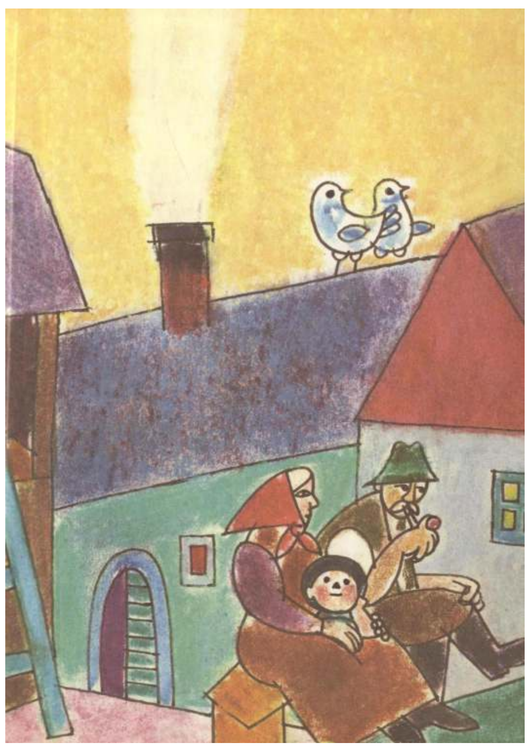

Solzice so danes zbirka enajstih črtic za otroke in mladino. Kot samostojna knjiga je bila knjiga Levi devžej prvič izdana v zbirki Čebelica leta 1962 z ilustracijami Ančke Gošnik Godec. V letih 1971, 1980, 1985 in 2003 pa še v izdajah Mladinske knjige z ilustracijami Jelke Reichman. Solzice so ene najlepših in najbolj branih mladinskih knjig, prevedene so v številne evropske jezike, med drugim celo v kitajščino.

Kitajske Solzice so zanimivo ilustrirane, (Peking 1980)

Takšna se je zdela malemu Lovru že tako grda in temačna globel, ki so ji rekli pekel. Za mater, ki jo je imel neizmerno rad, je premagal strah in zanjo nabral solzic, ki si jih je tako želela nesti v nedeljo v cerkev.

Nekega dne mu je oče ukazal, naj v Peklu pase živino. Pa je zbežal iz globače in se očetu zlagal, da je živino izgubil. Oče je bil hud nanj, zagrozil mu je, da bo res prišel v pekel, če se bo lagal.

Ilustracije Franceta Miheliča

ilustracije Milana Bizovičarja

V zbirki Solzice je leta 1949 izšla tudi prvoosebna pripoved, Levi devžej, o sosedovih otrocih, ki so bili tako revni, da še za kruh niso imeli in so bili velikokrat lačni. Bili so brez matere. Na skrivaj so prihajali k njim domov in Prežihova dobra mati je zanje kljub revščini vedno našla kos kruha. Še posebej je Prežihu ostal v spominu najmlajši, Nacej, kako ga je mati večkrat vzela v naročje. Ko so odhajali domov, jim je mati vsakemu v žep dala suho sadje in kruh. Starejši otroci, ki so imeli večje žepe in pesti, so dobili več hrane kot najmlajši. Tako je Nacej nekoč pokazal še levi devžej, kar pomeni še levi žep, ki še ni bil poln, da ga mati napolni.

ilustracije Jelke Reichman, slikanica Levi devžej

Leta 1949 je pisatelj za Solzice prejel Levstikovo nagrado, to je nagrada Mladinske knjige, ki je bila prvič podeljena prav Prežihu, leta 1950 pa je za Solzice prejel še Prešernovo nagrado.

OHRANJANJE SPOMINA NA LOVRA KUHARJA - PREŽIHOVEGA VORANCA

Življenje Lovra Kuharja, ki je ustvarjal s pisateljskim imenom Prežihov Voranc, je bilo zelo razgibano kot je razgibana koroška pokrajina, katere sin je bil. Zaradi svoje bistrosti, vedoželjnosti in nadarjenosti je, kljub težkim časom, pomankanju in dvema vojnama, posvetil večino svojega kratkega, a zelo ustvarjalnega življenja pripovedništvu oziroma pisateljevanju. Vse kar je izvedel, slišal ali prebral, vse si je zapomnil, o vsem je želel pisati. Usoda ga je vodila zdaj sem zdaj tja in tako se je tudi literarnemu ustvarjanju posvečal včasih bolj včasih manj intenzivno. Vedno je rad pomagal drugim in se boril za pravice zatiranih. Nekaj časa mu je literarno ustvarjanje, pisateljevanje pomagalo izpovedovati politične misli. Bil je tudi zelo narodno zaveden in politično aktiven. Iz njegovih literarnih del spoznamo veliko o njegovi ljubljeni koroški deželi, Kotljah, o svetu pod Uršljo goro in o koroških ljudeh - hotuljcih in njegovih domačih. V svojih velikih literarnih delih živi in bo živel pisatelj Prežihov Voranc ter njegova koroška pokrajina in ljudje za vekomaj med nami. Pisateljevo delo je še danes živo, brano in iskano. Poleg romanov, povesti in črtic se je pisatelj želel preizkusiti tudi v dramatiki. Ohranjeni so rokopisni zapiski in nedokončana kmečka drama, ki jo je pisatelj zasnoval v štirih dejanjih po motivih svojega romana Jamnica. Herbert Grün je kmečko dramo pripravil za oder in ji dal naslov Pernjakovi.

Krstna predstava dne 27. aprila 1951

Prežihov Voranc:

PERNJAKOVI

Kmečka drama v štirih dejanjih

Za oder pripravil in po avtorjevih načrtih dokončal Herbert Grün

Režiser: Balbina Batelino-Baranovičeva · Inscenator: inž. I. Pengov

Osebe:

Pernjak, kmet	Ivan Grašič
Pernjica, njegova žena	Jelka Zagorjeva
Ladej, ubitelj, prvorojenec	Matijan Čuješ
Anej, drugorojenec	Jože Prešeren
Mojca, najmlajša	Anka Cmermanova
Sečnjak, kmet	Ivan Pugona
Sečnjica, njegova žena	B. Batelino-Baranovičeva
Lena, Sečnjakova mutasta sirota, njegova sestra	Irena Oblakova
Lena, Anejeva žena	Klio Mavčičeva
Černjak, kmet, Lenin oče	Mirko Cugnar
Modlaf, kmet, Pernjakov sosed	* * *
Sodnik	Franc Trefalt
Zdravnik	Metod Maier
Ajda, beračica	Marga Filčeva
Mislokopist, berač	Jože Kovačič
Kozarinka	Julka Mandeljčeva
Sabanega	Minka Kocmurjeva
Berač	Mirko Cugnar
Slamogriz	Vladimir Stiglic

Siromaki, Soseska

Kraj: Jamnica, koruška vas pod Uršlja goro, na juzni strani senčnemuškega gozda.

Čas: Kmalu po prvi svetovni vojni. Krto dejanje potnajst let kasneje.

Inspicient: Franc Trefalt. — Tehnično vodstvo: Vlado Stiglic. Odrski mojster: Janez Kotkovšek. — Razsvetljava: Mirko Cugnar. Scena: izdelala gledališka mizarna in slikarna. Kostume: izdelala modna delavnica Jakopičič in Gašpar po osnutkih Mije Janežič.

Kmečka drama v štirih dejanjih, ki jo je za oder pripravil in po avtorjevih načrtih dokončal Herbert Grün, krstna uprizoritev v Prešernovem gledališču v Kranju, leta 1951.

Prizor iz filma Samorastniki, Rudi Kosmač kot Ožbej in Majda Potokar kot Meta.

Krstna predstava in premiera v soboto, 18. marca 1961

Prežih — Mikeln

SAMORASTNIKI

Dramska kronika v 15 slikah po istoimenski noveli Prežihovega Voranca

Režiser: Juro Kislinger
Scenska glasba: Blaž Arnič
Lektor: prof. Bruno Hartman

Scenograf: Tošo Primožič
Kostumograf: akad. slikarka
kostumov Vida Zupan k. g.

OSEBE:

Starka	Mileva Zakrajškova
Meta	Angela Jankova
Ožbej	Roman Lavrač
Karničnica	Milena Godinova
Hudobivka	Slava Gorinškova
Karničnik	Arnold Tovorsik
Dekle na Karnicah	Tita Veljakova, Mira Bedenkova, Breda Pugljeva, Mija Vidičeva
Hlapca na Karnicah	Boris Brunčko, Hugo Florjančič
Soseda	Pavla Brunčkova
Zapnik	Franjo Vičar
Gospod na graščini	Danilo Gorinšek
Birič	Janko Haberl
Seržant	Jože Samec
Vojaka	Dušan Mevlja, Anton Petje
Volbenk	Boris Kočevar
Gospodinja, pri kateri Meta služi	Majda Hermanova
Ožbej, Metin sin	Stanko Potisk
Burga, Metina hči	Lenka Ferenčakova
Primož	Vasja Samec
Vid	Dušan Markrab
Miha, grobar	Franjo Blaž
Mlada Karničnica	Mija Mencejeva
Gal, Metin sin	Marjan Bačko
Gaber, Metin sin	Janez Klasinc

Soseska

Inspicient: Danilo Veber
Sepetalka: Tatjana Hanžičeva
Razsvetljava: Srečko Lebarič

Lasuljar: Marija Lašič
Odrski mojster: Franc Živko
Tehnični vodja: Tošo Primožič

Kostume izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom Jožeta Primožiča in Marice Krajškove

Prežihovo novelo Samorastniki je za oder priredil Miloš Mikeln. Krstna predstava in premiera v Drami SNG Maribor, leta 1961.

Sledile so še druge priredbe Prežihovih del na odru. Pa ne samo to, Prežihova dela so bila zanimiva tudi za filmske medije. Tako je leta 1955 je doživel premiero kratkometražni film Koplji pod brezo, leta 1963 je kandidiral tudi na puljskem festivalu celovečerni film Samorastniki, leta 1973 je doživel premiero celovečerni barvni film Ljubezen na odoru. Od leta 1976 do 1983 pa se je na televiziji zvrstilo šest televizijskih iger ali fimov po motivih Prežihove kratke proze. Spomin na Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca ohranjajo Korošci, ki so zelo ponosni na svojega rojaka, ki je Koroško ponesel tudi v svet.

Pisatelj ima med bralci za Bralno značko posebno mesto, saj se je prva bralna značka imenovala po njem.

Prvo bralno značko sta zasnovala profesor slovenskega jezika in književnik, Stanko Kotnik in pisatelj, takratni ravnatelj osnovne šole na Prevaljah, Leopold Suhodolčan. Poimenovala sta jo po pisatelju Lovro Kuharju - Prežihu. Želela sta k branju spodbuditi številne mlade. Leta 1961, ko so prežihovo bralno značko prvič podelili, so se vanjo najprej vključili bralci v koroških občinah. V naslednjih letih pa se je oblikovalo vedno več novih značk, največkrat poimenovanih po pisateljih iz neposredne okolice, vse do sodobnejših oblik spodbude - mapice S knjigo v svet in nalepk, ki so zamenjale značke. Na osnovni šoli Prevalje so leta 1981, ob 20. obletnici bralne značke, na hodniku v pritličju postavili Muzej Prežihove bralne značke, leta 2001, ob 40. obletnici, pa še drugo postavitev Muzeja ob vhodu v šolo.

Staro Prežihovo bajto so preuredili in obnovili v muzej in zanjo skrbi Koroški pokrajinski muzej na Ravnah, Skrb za notranjo ureditev pa sta prevzela Koroška osrednja knjižnica in Delavski muzej.

Prežihova vdova, Marija Kuhar – Prežihinja je na Preškem vrhu v novi hiši, ki sta jo z možem dobila po drugi svetovni vojni v dosmrtno uživanje, skrbno uredila Vorančevo spominsko, delovno sobo. Obiskovalcem je še dolgo rada pripovedovala o življenju in delu svojega pokojnega moža.

Prežihova bajta po obnovi

Prežihova bajta nekoč

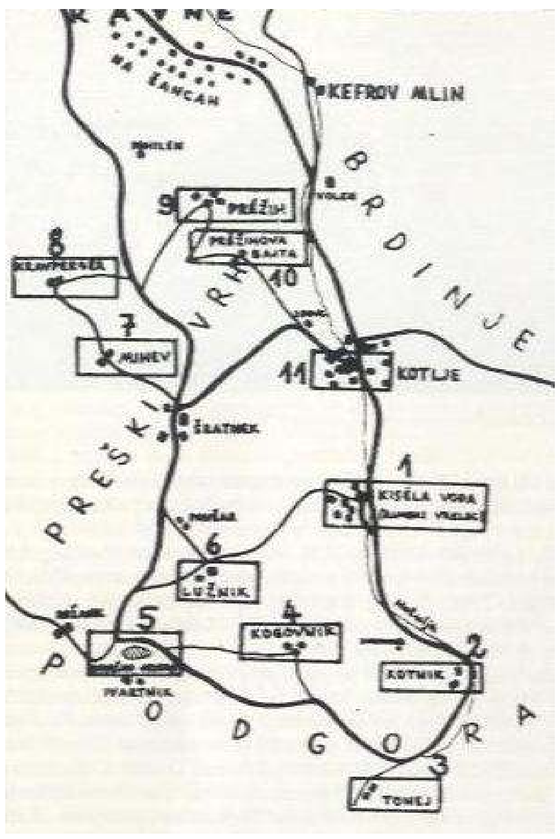

Prežihova pot nas vodi po koroški pokrajini, po postajah pisateljevega življenja v rojstnih Kotljah. Začetek poti je pri 1 Rimskem vrelcu – kisela voda, 2 Kotnik – Prežihova rojstna hiša, 3 Tonej – dom Vorančevega deda, 4 Kogelnik (domovanje pisateljeve mladosti, Solzice), 5 Ivartnik nad Ivarčkim jezerom (s Toneja je korenine sem prenesel stric Lenart Kuhar, 6 Lužnik (sem se je priženil Lenart Kuhar, Svetneči Gašper), 7 Mihev-Mihevje (za kratek čas dom in lep spomin na mladost, tu se je rodil Vorančev brat Lojz), 8 Krauperh (dom Vorančeve matere Marjete), 9 Prežih – začetek pisateljske poti.

Grb slovenske šole s Prežihovim imenom na Doberdobu

V koroški osrednji knjižnica na Ravnah je v Študijskem oddelku urejena Prežihova soba, poleg Kotnikove, Suhodolčanove in drugih sob. Knjižnica zbira in hrani Prežihovo literarno zapuščino.

Spomin na Voranca se ohranja tudi drugače:

- Vorančevi dnevi,
- kraj podeljuje zaslužnim kulturnim delavcem priznanja, ki nosijo pisateljevo ime,
- Prežihova ustanova naj bi pomagala mladim Koroščem pri študiju in pomagala tudi vsem tistim, ki delajo za domači kraj,
- Domačini so pomembni raziskovalci pisateljevega življenja in dela: dr. Franc Sušnik, Tone Sušnik, Janez Mrdavšič, Miroslav Osojnik, Marija Kolar, Drago Druškovič in Zinka Zorko,
- slavnostne prireditve, simpoziji ob večjih obletnicah Prežihovega rojstva ali smrti,
- kar nekaj je osnovnih šol in vrtcev v Slovenij, ki nosijo Prežihovo ime,
- številni prevodi Prežihovih del v tuje jezike.